NIKO POLIĆ
MARGINALIA

24939

11/85

JUGOSLAVENSKA LITERATURA

SVEZAK 5.

UREDNIK IVO KRŠIĆ

NIKOLA POLIĆ

MARGINALIA

FEJTONI

1921.
NAKLADA JOS. ČAKLOVIĆA
ZAGREB

Pjer 21.

Mikola Poli

PJESNIK JUTRA.

»U nebo upire slijepe oči,
I divnu ti pjesmu pjeva!«

Evo ponosnih stihova, koji se ne začeše u smiraju melanholijskih boja, kroz treperenje vrba u sivoj tišini i u tužnom koloritu romantične, bidermajerske jeseni. Taj nad — pjesnik ne pjeva po receptima Dra. Bogdana Popovića, »neizbežívog,« koji u profesorsko-školskom predgovoru »Antologije novije srpske lirike« tumači i diktira, kako »pesma mora biti celo lepa i imati emocije«. Vidrić nije obdjelavao stihove, jer ih je nosio na dlanu, kao neko živo, pijano i nepretenciozno srce.

Naš Pan grgurave kose ne poznavaše estetike knjiga, ukusa katedre i poetike šestara, vjerujući tek u nasmijanost rujnih, rujanskih, vinskih očiju i u iščezlu ljepotu lovorovih gajeva kraj srebrenih voda. Njegova je marseljeza allegretni ritam pompejanskih sličica, a vjeruju jutarnja, zvonka radost travanjskih zvonova.

Ostavivši sitnu, sićanu, filigransku knjižicu u elegansi sivih korica, sa lakoćom od dvadesetipet pjesama, kneževskom nam je gestom poklonio jedno cijelo nadzemaljsko bogatstvo, jednu cijelu podzemnu riznicu, jedan pozlaćeni cvijet nama svakako miliji od čuvenih soneta monsieura Hérédia, vlasnika zelenog fraka.

Te pjesme i pjesmice, lijepe, drage i dobre kao dobar dan, kao vedar dan, gotove, da ih nazovemo stihovima bez pretenzija, dižu nas u prljavoj ovoj eri razvikane reklame još uvijek u onu vidovitu, nepomućenu i čistu visinu mekih i mekanih zagrebačkih brda, gdje svim revolucijama u prkos rodi kraj Prekrižja divna ona kapljica traminca, bogom posvećena sestra kaplje campanske, što je na balkonu vile herkulanske toči i ispija »Antoninus Drusus, za gracije, kako je već usus.«

Vino je bila jedina inspiracija i sinteza ove pudarske i grabancijaške, visoke i dionizijske poezije. Vino, ali bez alkoholnih očaja Dostojevskijevih pijanica; vino, u čijem crvenome moru ne pleše zeleni demon i na čijem buretu ne sjedi crni, avetni Poe-ov mačak. U Vidrićevom je vinu radost naše zemlje i vječnost naših duša. U vinu je riječ i objava neba, iskreni koral pijanih zvonova što slave Hrista i pogansku buku rogatog i rutavog šumskog puka.

O, tužna je agonija onih, koji umiru, a da nisu okusili žeženu vedrinu ove iskričave kristalne tekućine!

Još i danas Vidrićeve su pjesme dogadjaj u nas, koji smo blijedi i anemični, usprkos svih injekcija. I mi se zaista čudimo, kako je iz onog sterilnog i lošeg ambienta propale, nemoćne i bečke moderne mogao da iskoči taj punokvrni pjesnik, taj rumeni i nasmijani arbiter stiha i ritma. Šampanjska lakoća, neko spontano treperenje, kojim

on ne piše, već pjevucka te božije i poganske stihove, jedinstveno je. A ritam, što ga udara svakom strofom nov je i isto tako marcialno vedar kao i kapriciozan u mjeri. Svaka je njegova pjesma jedan scherzo, jedan rondo, sjećajući pokadšto na Haydena, na Mozarta, nikad na Beethovena.

Bože moj, gdje je embrio tih sunčanih pramenova? Kroz koju li kišu ugledasmo ovu dugu?

Nisu to riječi vodenog duha; ne diktira ih žutokljuna ambicija; savremeni snob i fanfara modernizma ne vlada suverenim smijehom u oblasti ove poezije. Visoke, bijele i sferne arije ne ćute u ovim panskim i silenskim rusvajima; umorni i žuhki Kranjčevićev trzaj ne trza rujanskom aurelom ovih strofa, nakon kojih je, jao, nastupila katastrofa.

Ne znam, da li je u gospodskoj lijenosti svojoj pohadjao Maksimir, divni park, ali opjevao ga je ipak i to načinom, kojim sunčani pjesnik služi zlatnim kapljama, kraljevskim bojama i šumnoj tišini sunčanih kosa.

Jasika širokog lista, a na listu rosa; lovorov gaj, tamno zeleni sjaj mirisnih, punih krošnja, plava, hladna staza i zalutala, nakićena sjena, koja vrluda intimnošću zaspalih bosketa; zlatna i iskričava tišina izmedju grana što srebreno treperi i podrhtava u suncu lirskih vizija; pa onda šaka pijeska, što se bogzna otkud prospe na sve ono lijepo, divno i čudesno, pijano i vedro: Evo magičara, evo vrača, evo žreca!

Jedino po ovom praunuku Ognjene Marije vjerujemo u bijele nimfe, koje nisu ni rod ni koljeno onima od Franza Stucka namaljanima. Te su nimfe ili iskočile iz Griegovih, norveških fjordova ili drugovahu valjda sa vilama, koje se radjaju na čistinama iz slavenskih magla. Slušamo piskove i vrisak bijelih žena, kad milovane obraze skrivaju u rutava i čupava prsa goropadnih i dobroćudnih satira. Mi vjerujemo u Silena, kad sa krupnim vrčem koleba i tetura kroz smijeh bahantkinja i djevojaka. Mi smo kleknuli pred »crnim satirima, što rumenog ovna peku.«

Nigdje ne osjetismo tako jaku i svijetlu svježinu, radost i iskrenost stiha, kao u začaranom »Jutru«.

»Svitaše. Još bi tama u lugu,
Pan se ukaza s omašnim mijehom.«

Krošnje podrhtavaju, kad slušaju ove riječi i od njih se bude ptice i šumsko cvijeće, a mravi stanu miljiti crvenom, vlažnom i mirisnom zemljom. Nitko ne izmami rujnije zore, a autor ovih stihova nije nitko drugi nego tetrijeb ili šumski kokot. Rostandov je Chantecler gospodin u fraku, praveći šablonske kalambure pred plavokosim i crvenim pjevačem naših jutra.

Slavenske dvojnice, srijemske gajde i turobne svirale bodulskih pastira, nadahnuvši nesvijesno slavenskog Beethovena, Smetanu, bivaju po Vidriću, zajedno sa tišinama maksimirskog jezera prenesene u zvučnu, zračnu, svetu i zanosnu, divnu arkadijsku dolinu. Zagrebački su pejzaži

puni onih bića, te utekoše u šume pred vojnom policijom, pred batinama, pred burzovnim devizama, pred političkim kompromisima. Ti se bjegunci ukazuju u ranoj jeseni ljudima dobrog i čistog srca, šupljih cipela, bolne i vesele duše. Zagrebački je pejzaž zeleni kader iščeznulih satira, pa A. G. Matoš primjećuje zgodno, da su i Grci bili-kajkavci (»Kod kuće«).

Onaj, koji je sumoran i tužan, težak i nesretan pošao umornom i sumornom stazom, da negdje u sjeni bukovih krošnja nadje Nirvanu, učinivši frivolni kraj bezglavom životu, neka otvori oči širom pod uzdignutim čelom i neka ih kroz arabeske grana uperi na otvorenu sunčanu i zelenu čistinu: veliki će val jutra i uskrsa proći njegovim nervima, oči će prosjati zvukom nedjeljnih zvonova, a polu — ludi titraj pjenušavog smijeha povratit će mu čar i modrinu izgubljenih dana i jasnog mira — jer satiri ne vole samoubice.

Lažu oni, koji hoće, da je poganstvo kapituliralo pred svetim znamenjem krsta. Već je Isus, dijete maleno, sa čistom, djetinjom vjerom u prerafaelitskim očima, ležeći u štalici, med oslom i volom, slušao čudesnu sviralu i širio male, debeljaste ručice, nespretne prstiće za onim rutavim, crnim i nasmijanim satirom. Pa ako je taj poganin i kleknuo pred knezom svih bijednika, protuha i siromaha, zanesen dobrotom i njegovom golotinjom, bio je to samo znak jednog pakta, kome kumovaše repatica zvijezda.

I Vidrić nam je, u znaku repatice, mahnuvši

trsovom granom, dočarao svu zdravu ljepotu jutra i dana. Kad ga čitam, gledam u Rubensovog »Nakićenog Herkula.« Divan kakav je bio, ovjenčan aurelom vinorodnih godina, dariva nas žutorujnim jesenskim djulabijama, kraj kojih će i gospod Bog gucnuti iz barilca.

On čuva naše podrume, gdje vrije i ključa humor naših suza i suze našeg humora. Te sitne, malobrojne pjesme još i danas oduševljavaju čitave plejade mladosti i još imade u zemlji našoj entuziasta, koji znadu čitavu knjigu na izust. Najradosnije momente zahvaljujemo njemu.

On slavi jednakom vedrinom i Peruna i Satira i blijedog, degenerisanog asketskog sveca Alojzija. I samo je zlobna duša jednog tamo pretpotopnog kritičara i bradatog gnjavatora mogla pronaći u »bolesnim ružama stida« — blasfemiju. Vidrić, odabranik bogova, koji će doći ponosan »sa lirom iz Teba« pred Zevsa, a on gromovnik »silnu glavu spušta ko od bola« — taj mitski bard ne zaboravlja tišinu i bukoličnost našeg pejzaža, pa se vraća u travu, medju »žute cvjetove i zlaćane pčele«, pošto je gledao, gdje »mermer stupi nose plavet neba.« Njegovi krupni oblaci puni su bijelih suza, pa u elegantnim krivuljama mirno vise nad zelenim adagima sjenatih stabala. Diskretnošću najdubljih liričara sluša on kako se zlatno polje i »zlatno podne valovito mirno i spokojno od huma do huma vere.« Kako da se mirnije, jasnije i kristalnije izrazi jedno obično raspoloženje?

Već je samo zbog toga zagrebački pejzaž lijep i prelijep, jer je opjevan po prvome od prvih, koji nije nikad napisao stiha, noseći ga u sebi samo zbog sebe! Da nam je poklonio ogromnu zbirku poput Carducci-a bio bi manji — i dopustit ćete — nečitljiviji.

Kad ga zabole oči »od sunca, vjetra i vina«, raskriljenog kaputa polazi u »jutarnji sjen bosketa« ili u park, gdje »jablani bunar okružuju bijeli.« Nisu to tužni, mrtvi i očajni Vrbanićevi jablani, koji se tragički i sablasno uzdižu nad karlovačkom močvarom, prijeteći stravom beskrvnih ruku gluhom, suludom nebu. Vidrićeve jablane grije sunce začaranog smijeha, kao oči naših lijepih gospodja iz drugog kata. Pod ovim jablanima lijegamo saneni i sretni na bijele, sablasne klupe, dok kameni bogovi kamenim prstima stištu liru ćutanja.

Teško je vjerovati, da taj Hyperion ljubljaše ženu, koja je s njime sjela. Žena je lijepa samo kao romantična vizija, kad sa Matoševog »Balkona« baca ružu sna onome, koji čezne snagom prosanjalih noći i tugom bolećivog, nostalgičnog srca. Cyrani ljube žene, kojih nema. I Vidrić, vitez časnog grba i svjetlog mača, zanaša se takvim ženama. Takva je žena u »Ex Pannonia« dala čitavoj pjesmi kolorit modrih noći mrtvom bjelinom svojom, kad vrh »trava i arhitrava« poigrava zelena jeza mjesečine, a siringe i frule od šuškavih vlati i sablasnih trstika pjevaju najljepše mrtvačko opijelo. I ona, koju mah u »Nok-

turnu« diže na ruke, a njoj »grud otajstveno diše«, samo je jedna vizija noći, jedan arpegirani akord, prosuvši se zvukom bisera niz kamene stube hrama.

Nema poezije na javi. Ona je san u snu. Jedine su pjesme one, koje nastaju pred zoru nakon probdivene noći povrh ekstaza pijanih korala i psalama. Matoš je završio svoj esej o Baudelaire-u lijepom riječi: Sanjajmo dakle! Pokvareni ga elementi radi toga napadoše. Nek živu snovi u jutarnjoj rosi. Kroz jutarnje vedrace gledamo pijanu sfingu što jaše na vjetru zvona i zvončića. I sve je tu. I ono što je bilo. I ono što će biti. Radosno je vino — dah, što ga je Bog ulio Adamu.

Da si blagoslovljen, jedini pjesniče jutra!

Lažu oni, koji te proglasiše mrtvim.

Nek žive živi!

A. G. M.

(NACRT ZA STUDIJU.)

Dosta se pisalo o Matošu kod nas, i previše; pa ipak smo svršili tako, da nismo napisali ništa. Članci i fejtoni, ponajviše prigodni — o, sve je kod nas prigodno! — koji ne znače uopće ništa; časoviti izljevi prijateljstva, časoviti proljevi; stilističke vježbe novinarskih diletanata; u stvari, onaj, koji je dosele pisao o Matošu, pisao je to radi sebe i o sebi. Tako se kod nas uvijek pišu nekrolozi, studije i prikazi. I ja sam pisao o njemu dva puta i to jedamput neposredno nakon smrti u »Riječkom Novom Listu«, a drugi put u »Griču« (1917.) — ali to su bili sentimentalni i površni pokušaji jednog dripca, pisani ad hoc, bez ikakvog kriterija, bolujući doduše od prevelike i naivne iskrenosti, pa i od prenemaganja. Svaka je mladost tragična i komična: ona je smiješna, pa tako i moja. Kako čujem, gosp. Ljubo Wiesner, koji je možda jedini zvan da zaokruži jednu epoku naše kulture u ličnosti i u djelima Matoša, sprema upravo oveće djelo o njemu. Tko pozna savjesnost, spremnost, visoki kriterij gosp. Ljube Wiesnera, taj može biti uvjeren, da će ta njegova radnja biti jedina ozbiljna i dobra. Matošev rad, koji je nadasve zamašan i neocijenjen, po običaju još uvijek, bit će,

po svoj prilici, u Wiesnerovoj studiji zaokružen sa svim niansama.

Kad sam na poziv gosp. Čaklovića sastavljao ovu knjigu fejtona i marginalia, bilo mi je žao, što o Matošu nemam nikakve mirnije i dublje stvari. U stvari, ova »Marginalija« nije knjiga pisana sa pretenzijama studija, eseja i naučnih putokaza, ali, kad se tu na prvome mjestu govori o Vidriću, potrebno je, da se na drugom piše i o Matošu. Ja sam formalno želio i htio, da udje bar nekoliko stranica o onoj ličnosti, koja sa Jankom Polićem-Kamovom znače dvije žice na našoj intelektualnoj i kulturnoj violini. Tako je, eto, nastao moj članak o Age Emu.

* * *

Matoš — koji je u predvečerje Jožefova, tesara i sveca, 1914., u toj kobnoj godini pošao u krajeve »iza spuštenijeh trepavica«, »gde nije kruh skup, a pekmez još skuplji« — znači još i danas, usprkos novom vremenu, jednu tačku: središte kruga, pa makar me zato proglasili slijepim obožavateljem i djetinjastim poklonikom. On je početak naše književne kulture uopće i sve ono specifično dobro, što je došlo iza njega, rimuje se na riječ Matoš. Varaju se oni, koji bi htjeli, da je on jedna preživjela senzacija, jedna romantična avantira, jedna žonglerska igra i jedna polemička toljaga, što u ostalom čitasmo u jednom broju »Nove Evrope.« Stvarno: u njemu sa nalazi i senzacija i avantira i žonglerstvo i toljaga. I ako

su ta četiri počela formalne sastavine njegove ličnosti, ipak nisu unutarnja supstanca njegovog djelovanja i njegovog značenja u kulturnoj historiji.

Tko je od nas tako čist i sakrosantan, a da se smije nabaciti kamenom na bilo koga?

Jedna kampanja proti Matošu počela je zapravo u »Pokretu« god. 1904., ili 1905., gdje se je taj patnik nazivao huljom, bivšim čovjekom, društvenim parijem i razbojnikom. I ta se kampanja održala, šta više, i nakon njegove smrti. Neki sam dan prisluškivao preko ramena, gdje se o Matošu u nekom restoranskom društvu govori istim tonom.

Matoš je bio i previše ekspanzivan, kao svi nesrećnici, zato je i često njegovo pero lupalo toljagom, da se katkad pretvori i u potmuli, ćorsokakni kindžal. Ali kraj svega toga, čitav njegov književni rad, bio to onaj najviši kao i onaj najniži, nosi smrtni i tragični pečat, nosi bolnu i satrvenu senzaciju, nosi crni i ironijski ditiramb njegove posmrtne maske. I najciničniji njegov pamflet kao i najtiša njegova pjesma »Utjeha kose« cvjeta i cvate ponosom i bolom na iskrivljenim crtama ove grobne i žalobne maske. Tko je duševnije i dublje pogledao u one lične, gladne, izobličene i izmučene kosti, u one nesretne kosti, u onu smiješnu i žalosnu tatarsku lubanju, taj će osjetiti, da je on morao, formalno morao tako nejednako stvarati, skačući iz najsmirenijih olimpijskih jezera u more burgijaških, kalamburskih, šta više, i batinaških paškvila i polemika. Svaki

dan nosi tisuću raspoloženja i svako je raspoloženje iskreno. I laž je iskrena, kad nastane iz raspoloženja ili opet: u svakom od ovih raspoloženja vrije i ključa jedan stil, koji je uvijek personalan. I jedna uvrijeda u stilu nije nipošto uvrijeda. Svaki umjetnik-stvaratelj nosi svoj stil u sebi: on se radja sa stilom, kao drugi što se rodiše špijunima, kajišarima i šiberima.

Zato me nikad ne začudjuje nejednakost Matoševog suda, prevrtljivost njegovog mišljenja i kalamburstvo njegovih izraza.

Nije nikakva smjelost ako ustvrdim, da je Matoš prvi — i posljednji! — dao našoj sterilnoj javnosti evropski puls, ostajući svejedno Slaven, šta više Hrvat, specijalno Krobot, konačno Gričanin i Stekliš. I Kranjčević je u svojoj svesvjetskoj boli ostao ipak Uskok.

Po sudu nekih, ona grupa, koja se nehotice okupila oko Matoša, dala je poslije njega najbolje, što se kod nas moglo dati. Medjutim u to ne vjeruju oni, koji u crvenom i novom svjetlu gledaju sreću čovječanstva, koji još uvijek vape za pravdom, za spasom duše, intelekta i misli. Samo današnji naši utopiste i svemirski gradjani zaziru od Matoša, našavši svoje kumire izvan opsega vlastitog mozga. Ja po svoj prilici i odviše kadim Matošu, pa neka se ova moja nekorektnost shvati tako, što moje pero mora tako da piše: ono samo leti.

Matoš, koji je u ono doba, kad se pojavio, bio za nas nov, ostao je to i danas. Mi smo prvi put

osjetili u njemu Evropu, pa ipak taj čovjek nije nikad djelovao kao nakalamljena voćka. Ipak smo u tom svjetskom skitniku gledali Kroaciju i kontinuitet sa onim najboljim, što je bilo prije njega. Danas ne znači, dakako, kontinuitet ništa. Današnji umovi vele: Prije nas bio je potop! — parafrazirajući tako poznatu poslovicu markize Pompadour.

U bilo kojoj književnoj formi Matoš znači i te kakvi preporod: bistrenje, stvaranje i novo gledanje. On je kanda ulio život u mrtve stvari. Svi novi naši potoci izviru pod njime. Zato je on početak naše kulture. To se danas smije, može i mora, naročito mora reći.

Najveću radost, najveću slavu i najveću hvalu znači ime Matoš u oblasti lirike. Ja ga tu stavljam na prvome mjestu, a D. H. K. (to nije »Društvo Hrvatskih Konobara«) nije izdalo Matoševe pjesme zato, jer po nekima on nije niti bio pjesnik.

Zato su se izdale pjesme Milke Pogačić, Bože Lovrića, A. Benešića itd.

Matoš je u lirici bio najizradjeniji, osjetivši valjda, da je ovo polje najviše medju najvišima. On je svim ostalim liričarima dao puno svoga: otvorio je naše oči i uha, otvorio je naša srca, koja su dugo kucala i čekala, da prošikne plava i zanosna voda iz uklete pećine naše učmalosti. Upravo: Matoš i Vidrić stvaraju našu liriku, onu, koja u svakom stihu nosi jedan unutarnji život. Dok je Vidrić dao u lirici najmanje što je mogao dati, ostavši kraj svega toga najveći, igra-

jući se u svojoj gospodskoj lijenosti — Matoš je, naprotiv, dao najviše i najbolje što je mogao i što je znao dati, ostavši kraj svega toga i on najveći u lirici; u umjetnosti uopće postoji samo najveći, t. j. velik. Relativnih vrijednosti nema — sve je apsolutno. Ako je pjesnik velik, onda je i dobar. Samo je dobra pjesma. Ostalo je besmislica.

Nisam mislio umanjiti vrijednost Vidrića gornjom opaskom. Radi se o tome, da Vidrić nije pisao svojih pjesama; pisali su drugi. Kad je on osjetio u sebi Boga, onda je sipao stihove — pa su moguće i najbolji njegovi stihovi nezabilježeni. Uopće, najbolje pjesme nisu napisane. Matoš, naprotiv, nije svojih pjesama improvizirao i vara se onaj, koji misli obratno. On je svaku svoju pjesmu radio, tesao, obdjelavao velikim trudom, moguće i zato, jer je pisao lijevom rukom. I njegovi kalamburi nisu nikad slučajni. Upravo se čini, da je Matoš smatrao liriku svojim najozbiljnijim i najtežim radom i zato je velika moć i velika težina njegovog djelovanja u oblasti naše ne najmladje, ali mlade lirike.

Kako je ona stajala prije njega? Odlične patriotske tirade Andrije Palmotića; površne patriotske tirade i površni ljubavni Lorenzo Stecchetti u osobi Augusta Harambašića. Obojica nalaze svoju sintezu, dabome jaku, izrazitu i izgradjenu u S. S. Kranjčeviću, koji je opet in ultima linea tek patriotski i socialni šlagerdihter, versifikator u visokom i najboljem značenju te riječi. Velika je Kranjčevićeva zasluga jezična zbijenost i krepčina stiha, muževni izraz, ali formom svojih pjesama sjeća opet na Arnolda (osmerac, deseterac, pa dosadni i monotoni šestnaesterac). Kranjčevićeva je poezija bez unutarnjih emocija. Pjesnik bez simpatija za boje i tonove. Nije artist. Ostaje tek pjesnik. Iskreni pjesnik običnih, gdjegdje i banalnih ideja, našavši tek u nekim rijetkim pjesmama jači izraz. On nije pjesnik nerava: on je pjesnik duše.

Matoš je u lirici á priori uvijek artista i tek artista, ostajući to i onda, kad pjeva pijane karnevalske kalambure, kad pjeva o sv. Antunu Padovanskom, kad pjeva o fakiru, o Ivi Vojnoviću, o Zagorki, o krinolini kao i onda, kad pjeva o gjurdjici, o prababi, o jednoj jedinoj, o Tomi Bakaču, o monotonim našim i bonim zvonima itd.

On kao artista pazi ljubomorno na čistoću jezika, navlastito rime, držeći se poput svih pjesnika Verlaine-ove zanosne i radosne riječi: Muzike, muzike, muzike! Prije svega muzike! I specifična je težina Matoševe lirike upravo u muzici. Njegov ritam nije nigdje akcentno pogriješan, što kod Vidrića često nalazimo. Tako on vodi našu liriku u svijetlu luku spasa. Naša lirika prima baš po njemu strogost ritma, rime i ukusa, hodajući visoko, spremna, da stupi u svjetski hram. Kao strogi formalista voli najviše formu soneta. On je uopće prvi pisao kod nas sonete (razumije se dobre sonete), koji su kasnije po Ljubi Wiesneru i po nekojim sonetima Mirka Korolije i M. Begovića došli do najviše tačke u nas.

Ono, što je sonata ili kvartet u oblasti muzike, to je sonet u lirici, samo što je sonet po svoj zbijenosti valutno teži, opasan i strm u svojoj kratkoći. Na oko jednostavan, on je strahovito kompliciran, noseći u svojim strofama četiri života. Treba pogoditi i izjednačiti supstansu kvartina i onu tercina, a da se postigne jedan specifični sonetski izraz. U sonetu leži sva kontrapunktska vidovitost upravo u rimama, koje treba da su birane, stroge i nadasve rijetke. Jedna djavolja virtuoznost. Treba udesiti tako, da samo odredjena, fiksirana rima stoji na stanovitome mjestu. Sam Matoš ima tek nekoliko takvih soneta. Njegov sonet »Utjeha kose« i nije sonet. Ipak je u toj pjesmi jedna velika i silna lirika mrtvih stvari. Matoš, osjetivši, da se ta unutarnja ljubav ne može strpati u okovani okvir soneta, čini strogoj sonetskoj formi časne koncesije.

Matoševa lirika pejzaža, držana uvijek u mjeri, unaša u našoj novoj poeziji novih vidika i novih putova i novih impresija, pa ide uporedo sa njegovim najboljim putopisima, kakav je u prvom redu onaj »Oko Lobora« i »Oko Samobora.«

Ono što čini vidljivu novost u njegovoj lirici, to su troslovčane rime. A ono, što daje boju i ton Matoševe posmrtne maske, to su česti kalamburi, koje on upotrebljava i u najbiranijim pjesmama. Matoševa je lirika Banville-ov Pelivan, koji, plešući na užetu, probija platneni svod cirkusa, da se vine prama zvijezdama, prama zvijezdama!

*

Odmah nakon Matoševe lirike, dolaze njegovi eseji. Oni su rijetki. Matoš je napisao tek nekoliko eseja, koji su po svoj formi eseji. Esej je sonet proze. Mi smo do sad imali tek dva esejiste: Lujo Vojnović i Natko Nodilo. Ostalo su sve fejtonisti. Evo Matoševih eseja:

O Stendhalu, o Baudelaire-u, o Stevanu Sremcu, o A. Harambašiću, o Kranjčeviću, o Emersonu i gotovi smo.

Svi ovi eseji nose često strogi oblik hrije.

Kao novelista, Matoš je, naravski, neizlječivi romantik. Poe, koji je birao fantastične sižeje, obradjuje svoje novele sasma realistički, šta više, veristički. Matoš, koji u najviše novela iznaša vrlo realne sižeje, obradjuje ih sasma na fantastički način. To su novele, gdje dogodjaji ne govore. Govori tek autor i to načinom, da nam često puca srce kraj krvavog smijeha duše. I tu se ispoljava neizbježivi Matošev esprit kalambura. Ima u »Novom iverju« jedna priča Matoševe mladosti. Ne sjećam se, da sam ikada čitao svjetlije novele i još danas, pošto prevalih i tridesetu godinu, orose mi se oči, kad se sjetim dobrog hrastovačkog župnika, Smiljke, Andraša i hrastovačkog nokturna:

»Kokotiček već kriči za vrati:
Hajči Smiljček, hajči picek moj.«

Uzorna je novela »Camao«, kao i »Cvijet sa raskršća.« Ipak je Matoš najzreliju novelu napisao pred smrt: »Ljubav i dubina« (Savremenik 1913.).

Sve su ostale njegove novele impresije, često puta pisane krvlju vlastitog srca, približujući tako autora fejtonizmu, u čemu je on prvi medju prvima. Prije Matoša pisao je fejtone tek pokojni August Šenoa u »Vijencu« pod naslovom »Zagrebulje« i R. Jorgovanić u »Obzoru.« Poslije Matoša ne piše fejtone nitko.

Sav naš kulturni i politički (dakle nekulturni) život čitamo u Matoševim fejtonima. Nema knjige, nema autora, nema dogodjaja, koji nije popraćen Matoševim opaskama. Njegovi su se fejtoni očekivali svake subote. Oni su se gutali. Čitao ih je sa uživanjem i onaj autor, koji je bio u fejtonu »ispijeglan.« Matoševe su opaske i napadaji mogli da vrijedjaju samo nekulturnog čovjeka. Ako se on često i nepravedno na nekoga izderao, oprostila mu je to gospodja Smrt, kad ga je nesmiljenim prstima uhvatila za grlo.

Njegove polemike »Štiglici na batini«, koje još ne ugledaše ukupno izdanje, to su moguće najpersonalniji Matoševi ispadi. Tu je on. On je tu vršio strogu kontrolu, pa pošto je on umro, pojaviše se najedared i oživiše svi oni, koji su drhtali pred njegovom batinom.

Upravo radi te kontrole u formi toljage proglasiše Matoša frankovcem i ta prokleta politička borba išla je za tim, da se dotuče naš jedini pošteni Hrvat.

Medjutim, taj ozloglašeni »frankovac« učinio je za kulturno zbliženje Hrvata i Srba više nego li svi naprednjački (danas demokratski) proglasi,

listovi i brošure. Matoš je prvi nas upoznao sa srpskim imenima. On je pisao — i to vrlo toplo — o Janku Veselinoviću, o Stevanu Sremcu, o Jovanu Ilijću, o Žarku Ilijću, o Panduroviću, o Disu, o Šumadincu (u putopisu »Oko Lobora«), o političkim borbama u Srbiji, o Gjuri Jakšiću, o Mileti Jakšiću, o R. T. Nevesinjskom i tako redom.

U koliko se sjećam, na jednome mjestu priznaje sam, da se u Beogradu osjeća kao kod kuće.

Naši tvrdi umovi i »stvaraoci« Jugoslavije ne mogu još danas da shvate, kako jedan pošteni Hrvat, Starčevićanac i Stekliš može istodobno biti i dobar, pošten Jugoslaven.

*

»Ima na Kučerinom nebu« jedna mala, sićušna zvijezda i zove se Croatia. I na toj zvijezdi postoji sigurno jedna kavana, koja se zove »Bauer.« Kad nam jednog lijepog dana dozlogrdi ta zemlja Hrvatska, otputit ćemo se upravo do ove zvijezde »Croatia« nazvane. U »Baueru« dočekat će nas jamačno i Matoš: »No je, dečki, em smo Horvati, vrag ga dal!«

LIRIKA JANKA POLIĆA-KAMOVA.

I. PLAMENI STIHOVI.

»Ja sam plamen, ja sam mač«.
(Heinrich Heine)

Još prije dvanaest i više godina — kao i danas — bili su stihovi Janka Polića-Kamova predmetom čudjenja i izrugivanja baš one štampe, najširokogrudnije pa i prama najmladjima. Stihovi ovi, još uvijek neotkriveni, uranili su prije zore u crnom, ponornom i ponoćnom kliktaju vječno neumorne, vječno žedne i vječno nesretne duše. Sudbina svih iskrenih pjevača. Sivi, tmurni je albatros to poletio grozničavim platnom razderanog neba, ne pazeći na pravilni i matematski lijet aeroplana. Za to su mnogi kazali: Evo ptice, koja leti loše!

Daleko prije Krleže, njegovih simfonija i njegovih nasljedovatelja živio je kod nas jedan — nazovimo ga tako, akoprem netačno — intelektualni, individualni, pa makar i aristokratski boljševik, Spartakus par exellence, razlikujući se od današnjih time, što u ono vrijeme ne bijaše ultrarevolucionarnost u književnosti moda, šablona i reklama.

Tada se radjala — odvojena od nacionalizma — hrvatska, upravo zagrebačka moderna, pod protektoratom Velikog Meštra Augusta Drugog, koja je dala nepismenoj našoj javnosti nekoliko odličnih i gotovih književnih profila. Ta čisto lirska

Plejada, zanešena i besprikorna, umjerena i tiha, nenasrtljiva i nereklamna, pjevala je starijim ritmom, ali uvijek novim emocijama i novim senzacijama, uvijek tradicionalno vezana uz ustaljene forme, da nastavi svojim vidicima i putovima — sama, zamišljena, daleka od savremenog neukusa, bez kompromisa, ali i bez zaraze. Matoš, koji je — danas to mi svi pošteno priznajemo — znatno influisao na ovu plavu i mladu radost naših dana pasjih, nije djelovao nikako na unutarnji razvitak lirike Janka Polića-Kamova, akoprem je njihov put, kao i sudbina, bio gotovo kongruentan. Konkurencija, blagorodna gospodja Jalova bila je izmedju njih bespredmetna i nemoćna. Obojica proganjana od službene, doktorske i profesorske kritike, sastali se, vodjeni podzemnim putovima čitave Evrope u Zagrebu, kod »Frankopana« dabome, a zajedničko im je bilo samo grlo i mizerija našeg tričavog i tračavog ambienta.

Grupa oko Matoša pjevala je samo lijepo i o lijepome, osvojena rezignacijom i tišinama. U lirici Janka Polića-Kamova ne osjeća se ni najtanji trag svega toga. Moglo bi se općenito reći, da on ružno pjeva o ružnome. Anacionalan i prognanik, bez doma i bez pratnje, rabiatan i krvav do srži, on nije kanda pripadnik plemena S. H. S. Grabancijaš, ali ne onaj kafana i promenada, proputovao je do svoje osamnaeste godine pola Balkana, većinom pješke, po Gorkijevom uzoru, da nakon šest godina naidje na svoj kobni i glupavi finale tamo negdje u španskoj Barceloni, što li je?

Taj tragični skitnik bez maske nosio je po cijelom svijetu, u srcu kao i u mozgu svirepu, viseću, veliku i crnu viziju, a njegovo ostentativno komadanje duše i nerava nije bio nikad sport, literatura i danguba.

Grupa oko Matoša, otmena i izradjena, nalazila je često svoju inspiraciju u neplaćenoj bijeloj kafi i to nije vic, zaboga! I Polić-Kamov imao je svoju Muzu, manje diskretnu, ali zato vrlo, vrlo ordinarnu i brutalnu, sastojeću se od četiri prapočela svih dekadenata: duhan, alkohol, žena i histerija. Njegov su moto ova četiri stiha:

»Ja ljubim bol i patnju i gorčinu
u živoj rani!
A zaborav ću ljepšu nać' u vinu
Neg u nirvani!«

(Strast bitka)

Alkohol je postao njegovom vitalnom potrebom, stvarajući od njega izraziti tip fiziološkog alkoličara. Svaka njegova pijača svršavaše ludim, konvulzivnim plačem, koji je ridanje, i svaka prolumpovana noć bila je jedan grč, jedna etapa, jedan fokus u ludom njegovom i bezglavom životu. Avaj, nije to rujno, rujansko, djulabijsko vino naših opjevanih Gorica! Nije to satirski, pudarski smijeh sa Vidrićevog Prekrižja i sa Haulikovog baroknog Maksimira. Nije to vino radosti, o kome pjeva Vilko Gabarić u svojem nasmijanom Vinogradu. Rakija, teška, olovna, vampirska rakija kitila je ognjenom aureolom ponorni pad njegovih ponoćnih strofa. To je lirika möre, što mori modra, mu-

zička i mirna morâ. To su vizijski grčevi, okovani histeričkim plačem kao krvavi, razulareni bičevi:

»Nakvašeno, crno platno
kožom joj se zmijski svija
i kroz njega trzaj mesa
u ružičnom dahu sija.

To je žena trudnih sisâ
što sa neba sapu traži . . .
a morski je cjelov pljuska
i grebeni nokat draži«.

(Voluptas)

Taj nas nenaravni, ali zdravi perverzitet malo zbunjuje, kad saznamo, da je to pisano u doba, kad se inače pjevaju soneti prvim naborima zaljubljenih hlača.

Samo jedna alkoholom povaljena strast kadra je radjati stihove guste i masne u embriu bolnog, bijesnog, bolesnog i bespomoćnog neutaženog užitka:

»Kroza zastor mast se cijedi ko sa smokve mast sladčine pod raskošjem bujnog neba, po kome se priča lijeva, zalutala iz pjesama ljiljana i cedrovine«.

(Poezija)

Pijani, crveni, krvavi i crni su to stihovi, kao boje na nekoj ustalasanoj, nemirnoj, neurednoj, burnoj i grozničavoj paleti:

»Duša dršće; to je priča zašaptala sa nebesa
u bojama, što se mijese u Gomori, na istoči,
kad se miješa karmin krvi, crno kosâ, bijelo mesa.

Duša dršće ko da akord jedna tanka struna toči
navinuta, ištipana, strašću prsti izbijena:
Bješe riječ, što se proli, klikćuć' u šir: žena, žena! (Poezija)

I ta pjesma (sonet) nazvana Poezija služi kao sentenca čitave te lirike, noseći u sebi sve jake karakteristike onog Polića-Kamova, koji još nije pošao na Zapad i na Jug, da svoj bujni, burni i bojovni duh smiri ironijskim rezignacijama i izigravanjem vlastitog srca. To je bila lirika bluda: čisto primarna i nejasno jasna, sa krikovima i trikovima duše što srlja, riga i pljucka.

Pjevači hrvatske mlade lirike (1908.–1914.) nisu nikad izravno pjevali o ženi mesa, o fiziološkoj životinji i beštijici, shvatajući je tek kao kostur ili kao hostiju na oltaru svojih blijedih i bijelih vizija — i to ih je sačuvalo na pristojnoj visini, ne dajući im povoda, da se banališu i provulgare. Malo imade pjesama iz ove grupe, gdje bi fizis bio osjećaj, rima i ritam.

Drukčije je Polić-Kamov opjevao ženu, o kojoj najviše pjevaše, jer je ona meso njegovih rima i bilo njegovog ritma. Njegova žena ne udara nikad u pianino i ne voli da siše krv hrizantema; ne prelijeva se ona u zelenom otrovu što pada na noćno, usnulo i prigušeno svjetlo. Njegova je žena svačija i ničija, prostitutka iz najcrnjih dna života, što draži, svija, kida meso i ispija mozak. To je persiflaža Turgenjevljevih Liza i Gjema, Dostojevskijevih Aglaja i Sonja; ona se približava Carmeni, crnom kriku seviljske svile i omamnom dimu Belladonna cigarete.

»Amo te ženo jeftinog mesa i skupog plača,
s haljinom trulom što vjetar snese ljudskog sred drača;
umor je zadro pospane crte na tvome oku,
a muški prsti modrice tupe po tvome boku;
na tvome mesu svi smo mi pošli koracim' grubim
i naše stope pričat će svijetu kako se ljubi.
(Blud duše)

»Dodji o trinaestljetna s valovljem nabrekle kože
ko kora napete svrži,
o živo takni me meso i s puti podatnom tvojom
i ovo savjesti sprži«.
(Krik)

U istom posvećenom hramu, u toj tišini tišina, sluša on krvavo golicanje bluda, grijeha i mesa:

»Orgulje bruji hramom,
a ženska grla raskvašena s poja
po njemu srću samom.

O nema stvora toga,
što ženskih struna ne bi lizno zvuka
u hramu istog Boga!« (U hramu)

U ovim se pjesmama ništa ne retušira. Ovo je sve snimljeno na licu mjesta, u punokrvom nekom transu. Suvišak potencije, koji izbija poput čira. Ali on nije uvijek napeto griješan. U časovima dobre volje on će zapjevati i Radičevićevim žargonom:

»O tuda prodjite noškom: čarapa obijest joj zakri
i none u crno zavi;
Planut će eter, kad proljet izdane požudno sapu
i suknje o tijelo savi.

Suškat će daleka priča: košuljom ovita tankom
kroz goru prošla je dijeva
i tud je prosulo nebo i suze i podsmjeh i ljubav
i po njoj rosulju lijeva!« (Nova proljet)

Samo onaj pjesnik, koji od iskona nosi povrh svih životinjskih ekscesa, u orgiji plamena, visoko gore, uvijek gore i gore jedan bludni, sveti i grješni vjeruju, kadar je da završi knjigu pjesama potresnim i ciničkim grčem poput Polića-Kamova, te svoju Golgotu krvi, požara, mesa, duše i nerava zaključuje djavoljim krstom Ridanjem jedne bludnice. Začepite uha, vi blijedi i eterni! Zakrilite oči vaše, mili i sladjani! Okrenite se u grobu, vi, te u miru počivate! Pjesnik, pošto je slomio korbač na šiji glatkog i jeguljastog Snoba, pošto je pljunuo, formalno pljunuo na sve lijepe i nebeske vidokruge, te nakon što je prouzročio skandal, javnu sablazan, pada k nogama jedne jadne, ordinarne, glupe i zaražene bludnice. Ne iz prkosa, već zbog neke unutarnje, nesavladive i vizionarne ljubavi. On laže, kad se uporedjuje sa Raskoljnikovom, ne iz proračunanosti, već iz samilosti prama sebi: on ljubi bludnicu, ženu na križ pribijenu, on ljubi sve ono vanzakonsko. Braća, čudna, čudna braća. Taj konačni rušeći povik nije kombinovan. Doživljeno je to, krvavo doživljeno. Crni taj liričar nije pjevao o ženi obligatnim i mirisnim pervezitetom D'Annunzia iz brijačkih i modnih salona; njegovo ženstvo nije parfimisani žargon neumrlog Marcel Prevosta; nije ni pikantni sos za komije i sobarice Guy de Maupassanta. Taj gusti, masni i čemerni slador zalutao je tamo negdje sa biblijskih obala Salamunove pijane pjesme nad pjesmama. Vreli, uzavreli potok pobunjene krvi, što teče i nikad ne prestaje. Ta je dekandentska lirika — prepotentna i taj paradoks spada medju aksiome, kad se citira ta neburžoaska i nesalonska lirika.

Histerija banči i strahuje tu prekidanim i neuredjenim ridanjem i izbitim, rastrganim smijehom, te siječe i reže njegove tanane, fine, ženske i razbludne usnice. Jedno nemirno sunce vise pred tim crnim Bosjakom, te poput Stanka Vraza ne poznavaše kompromisa izmedju pjesme i života. Život je pjesma, pjesma je život. Dok i današnji književnici posjeduju spašenu životnu egzistenciju, Janko Polić-Kamov nije bio niti korektor. U pjesmi je živio, pjevajući kroz cijeli život nonšalansom La Fontaineovog cvrčka. Pitanje hrane, novca, odijela, stana i kuće bilo je tako daleko od njega, pa pošto je izdurao i najjadnije dane, plašila ga je samo pomisao na mir, dom i sitost.

Tom pjesniku, dalekom od svih koterija i škole, osporavahu pravo pjevanja, upućivajući ga na novinarstvo, na fejton, na bablju republiku. Po shvatanju kritičara, bilo je to njegovo »pravo polje rada.« Koliko kuriozne gluposti i stupidnog prenemaganja bogom nadahnute i na čast doktora promovirane kritike. Još i danas nekoji kritičari drže i Matoša lošim pjesnikom, držeći se valjda one »kritičar je gospodin koji se pokadšto miješa u ono, u što se ne razumije«. (S. Mallarmé.)

Polić-Kamov dao je svoje najpersonalnije, najkamovskije radove upravo u lirici, ne imajući preteča, počevši od sebe samoga. Ta elipsa bila je bez fokusa i jakost izraza njegovog stiha nije ni manja ni slabija ni providnija od najjačih verzova S. S. Kranjčeviće, nadmašivši i autora Mramorne Venere svojim rapsodijama na prebitoj harfi (S gladi, Sunce, Dan gospodnji itd.)

U stvaranju silno nejednak, kao oluja što nosi na svome krilu tišinu i grom, on će nakon sadističkog buncanja zabugariti bukoličkom finesom razmaženog i suptilnog pjevača:

»Pod sunčanom krošnjom od zlatnijeg granja
Ko prašak im zlaćani list —
Poneso se smiješak što cjelove pruža,
a cjelov i draškav i čist.

I zadrhta atmos što pelud raznosi
i poljupce baca ko lud
i reko bi: negdje s plamtećega boštva
talasa se nečija grud.

(Nova Proljet)

Nije li to — čudno — kristalna slika vedrine i krajobraza:

»Čisto je nebo ko djetinja sanja
ko crno s ptičijih oči;
a sunce s dražesti mirisnu blagost
kroz oblak modrine toči«.

(Nova Proljet)

Ali tih svijetlih momenata ima malo kod njega. Velika je griješka, upravo znak katastrofalnog i fatalnog neshvatanja, što gotovo svi nazrijevahu u njegovim stihovima ideju, tandansu i uvodni članak za anarhistična glasila. Pjesma ne pozna ideje, pa bila ta ideja i najbizarnija. Pjesma je samo izraz — kap sunca ili kap otrova. U pjesmi je Bog ili Ahasver. Metafizika ili rusvaj. Pjesma može biti plava, modra, crna, crvena, siva, ljubičasta, ali nikad komunistički — crvena, anarhistički — crna, nacionalno — trikolorna, naivno — plava itd. Takve pjesme uopće nema, a onaj, koji traži utilitarski ili revolucionarni monstrum u poeziji, neka traži i halbcilinder na olimpijskoj i prozirnoj glavi Monne Lise. Pjesma je tu radi pjesme, a žalosne su ambicije onih, čiji stihovi imadu zadaću, da ruši sisteme. To su stvari Tolstoga, Lenjina, Radića, Bogumila i prvih kršćana.

* * *

Išpitana Hartija i tragični psaltir Psovka natrpani su abisnom bujnošću jedne crne, otrovane, beskućne i besnene lirike, koja nikad, vaj nikad ne zna za samotne i tihe senzacije uspavanih, muzičkih soba, kad pianino šuti i žuti se miris muti u miru zlaćanih mušica, u otsjevu slika i u bolovima strasnog jorgovana. Taj Ahasver sekundirao je moguće i besvijesno Cvijeću zla, samo što mu manjka linija, mjera i zlatni rez Baudelaireove strašne i tanane, muzičke ruke, koja će istim zamahom pogladiti zelenu kosu i savinuti

gvozdenu šipku. Mi nemamo ni danas simpatičnih nasljedovatelja te poezije, koja je sakrivena u nas. Marjanović ga je jedini bez viclanja primio u ono vrijeme, prigovarajući mu ipak rimama, izrazu, stilu, dikciji (»Savremenik« 1907.) ne znajući, da ovo nije knjiga za sladokusce, te da u tim stihovima nema spomenarske, secesionističke, donhuanske i zlatousne vibracije Xeres de la Maraja, monumentalne i dosadne širine VI. Nazora i usidjeličkih suza Mihovila Nikolića i D. D. Domjanića.

Polić-Kamov nije kumovao mirnoj, modroj lirici, koja smatra svaki stih jednom cjelinom, jednom gotovom vizijom, jednim savršenim i svršenim unutarnjim titrajem, ukratko: jednom kombinacijom. Mirna ja lirika našla svoj klimaks u pejzažima, harmoniziranim u jedinstvenim Wiesnerovim sonetima. To je život u košnici, deputacija k seoskim tornjevima, muzika sjenâ zastora i zvončići neba. Drukčija je arhitektura stihova Polića-Kamova. Njegova čitava knjiga, pa da je napisao i deset knjiga, sve bi to šumilo pritajenim orkanom, vrludavim strujama, razbješnjelim valovima jedne jedine pjesme, jednog jedinog stiha. Jedan njegov sonet nosi teret jedne jedine riječi i cijela je ta lirika ispravno okrštena štipajem. Da se jasnije izrazim: nije uzor-pjesnik, ne ulazi ni u koju antologiju, nije akademik i deklamator. Ovo nisu stihovi za recitaciono veče. Do smiješnosti katkad subjektivan, personalan do ekstrema uvijek, smatra knjigu vulgarnom i formalnom

ispovijedaonicom, gdje je on, autor, i ispovijednik i griješnik, a čitaoci sveta inkvizicija. Ta je ispovijed zaglušni krik, od kojega će puknuti bubnjić u otmjenom uhu g. dr. Popovića ili će pozliti ciklamskom Domjaniću.

Progonio ga je ovijek onaj krvavi, neboderni krik Marijev iz Tragedije mozgova: Probuditi se živ u grobu! — kojim je zanosno i uhodrapateljno završio i Psovku. Ta grozna, strašna i crvljiva vizija, ta Poe-ova romantična i groteskna senzacija provlači se cijelom ovom lirikom, koja se nikad i nikad ne odmara u sjeni vrbinih pramenova i koja nikad ne ugleda kućnog praga obećane zemlje. Bez doma. Bez domovine. Bez ičesa. Bez korijena. Bez sidra. Ukleti Holandez. Jedna neugašena, žedna i bijedna želja, čežnja za eksplozijom, za praskom, za gromom, za požarom, za provalom vulkana. Sve to bez futurističkih snobizama. To su pupoljci na majskoj, procvjetaloj svrži otrovanog, prokletog bilja, a prsnuvši, cijedi se iz njih paklena, crna i crvena smola. Odatle i indignacija ondašnje publike, te sitna, sita i žabarska psikaše nad ovim prvijencem čistog, nelicitarskog srca gospodina Bosjaka, koji ostade uvijek Gosparom. Ista nabikulenska i dembelska čeljad prošla je cinički, triumfatorski povrh umornog i viteškog srca Lazara Heine-a, te u smrtnom hropcu žali, što čovječanstvo nema jedne glave, pa da mu pljune u lice crnu, mrtvačku pjenu.

Prem nije poznavao Heine-a, nabasat ćemo često u Ištipanoj hartiji na čisto hajneovske

šlagere, koji imadu katkad onu ženskiju od ženâ ciničku zlobu, ujed i frivolnost. Primjerice pjesma pod mističnim naslovom P. S. ima intonaciju, kao i ugodjaj autora Buch der Lieder. I u Novoj proljeti kao i u »Mrtvoj Diani« viri ovaj umorni, žalosni i ružni žalac:

»Sjećaš li se? Nova proljet ponijela me k našoj klupi,
po kojoj su sjele sene:
oličiše novom bojom i nasuše gustim pijeskom
sve što bješe uspomene.

A 'meni se nešto misli nasmijava crnim mozgom
ko kad jesen lišće mota
i pomišljam, bogzna tko će, da se tvoga hvata pasa
da te 'nako opet smota!

O, ne drhti! Nije prezir! Negda bijah — znaš me dobro —
preko tebe težak i ja!
A sad možda kumpanija, da, i cijela regimenta
nije teška kad te svija!« (Nova Proljet)

Svinjaria! Kaj ne? Praštajte, gospodo suci, moraliste, bašibozuci i eunusi! I Magdalena je grješna, a Polić-Kamov oprao je taj cinizam životom i jednom od svojih najumornijih, najljepših nostalgičnih pjesama Kitty. Ovi su nedelikatni, soldački stihovi skrojeni prokletstvom i nije nikad ružan onaj, koji diše previše iskreno. Taj cinik nije, nije cinik, jer je prošao Kalvariju srca i Pakao duše.

Ta drhtava, razderana i carmenska muzika ponoćne pohote ne zna za blage i tople nijanse pastela i akvarela, jer se ruši u nekom divljem i crnom prahu beskonačne disharmonije, koja je

vrlo daleko od drakonskih zakona gospodina Bacha, Johana Sebastiana. Što bi bilo od njega, da ga poznavaše Skerlić, koji je onako po prstima lupio Pandurovića i jadnoga Disa, inače dvije blage i mirne dušice.

Kad danas, nakon deset i više godina listamo tu krajnju ljevičarsku i mladenačku liriku, posrtavamo svakim stihom u ovoj današnjoj blaženoj i učmaloj, selendarskoj monotoniji. Ovi krvavi trzaji i one crne strofe tralaliču u pijanom i nakvašenom ritmu jedne ognjene konjice, poput djavolje fuge sa bezbroj temata u vječnoj, nezadovoljnoj stretti. Jedno more žedji. Jedan bezdan prošnja. Flauta i fanfara. Prokletstvo i šumski mir. Tonika i povećana kvarta. Evo, kako zvoni tišina u ovom labirintu:

»A glava bukti i polijetava k' zidu
da tresnem njome! . . .
Svet, svet je prasak, a blagosloven Gospod
u miru svome!« (U mrtvoj noći)

On ne zna za mistiku i u noći ne vidi modru boju violončela, oboe i šumskog roga. Ne sjeća se zelenih, dubokih tišina, a mliječni, vitorogi mjesec izaziva kod njega persiflažu simbolskih i samotnih Vrbanićevih jablanova:

»U toj tmini sovuljastoj ko da lažni privid gaca
i sa sjena bezdušnijeh religije usne krive —
i u gluhu atmosferu umišljene dogme baca,
jablanovi strše u vis ko mesnate duše žive.«
(U nagonu)

Jedna negacija cijele naše lirike. Tamo od Vidrića, Dučića, Rakića, pa preko Wiesnera, Ujevića, Čerine do Krleže, Šimića, Vinavera i Crnjanskog.

Kad se pojavio, bilo je u troimenom narodu duhovitih danguba, koji udariše u beskonačne burgije, neshvativši, šta više, ne pročitavši tu osebujnu i nikad epigonsku liriku. Svaka se, pa i najbolja stvarca dade izvrći ruglu, a tadanje Zeuse fejtona zbunila je i preplašila ta kuštrava, neelegantna i neštucana prilika, koja je svakom zgodom istupila smjelo, bez rukavica i bez hrizanteme u zapučku.

Bujnost, organsku cjelinu svog pjesničkog izraza kvario je često hotice i znalice nesklapnim stilističkim šiljcima. Vikao je, urlao, zaglušno, nenaštimano pjevao, bančio i strahovao u nekom herostratizmu, koji nikad i nikad nije bio poza ili gesta. Jezik, stil, tradicija, dikcija, Kosovo, Petrova gora, Croatia itd. bijahu mu stafažom za nemoćnike, a glupost što urla od Triglava do Vardara, slušao je u Torinu, u Barceloni, u Zagrebu i u Rimu: jer svijet je jedan. Prsnuše okviri Hrvatske, puknut će i remenje Jugoslavije, jer svijet je i opet jedan. Duša, koja živi, ne mari naći Nirvanu u drevnoj Heladi ili na tavanu kakve kamene kućice u Puntu, na otoku Krku.

Ne priznavaše a priori čistoću, plemenštinu i sigurnost stiha. Sveta Jednostavnost je njemu kao i Janu Husu znak gluposti i zlobe. Porušivši arhitekturu stiha, gubi akademsku vedrinu Emersona i poeziju zdravlja, nacije i pobjede. Za Vidovdanski

hram ne mari. Klasična, zvučna linija postala kod njega je bog te pita što. Ta je plamena lirika daleko od svih dobroćudnih, poltronskih forma; pa ipak je Polić-Kamov uzajmio od Dantea tercinu, a od ostalih sonet i oktavu, valjda za to, jer ga je privlačila diabolika Dantea, Rinascimenta, papâ i kršćanskih perverziteta.

Poput Ahasvera ne zna za mir i dobrotu i ljepotu i taj čovjek morade umrijeti mlad — kao kaplja — jer je ritam svojih nerva našao u burnom udaranju bila, te najnormalnije udaraše stoičetrdeset puta u minuti.

II. CRNI PSALTIR.

»Da žalim, nemam što, jer svijet je ludnica
I kasarna i buturnica tmurna,
Tek zločin čeka crni zvuk nokturna,
Dok jekne novom ljudstvu sveta budnica.«
(A. G. Matoš: Pravda)

U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše Psovka. Najsočnije su psovke izbačene u mladosti, kad naš kategorički imperativ probada falangu najtvrdje običnosti, ne shvatajući, da je sav taj trud uzaludan i smiješan. Svaki je početak smiješan. Smiješan je bio i Polić-Kamov, kad je u osamnaestoj godini svojoj dao svijetu i ljudima svoj Credo: Psovku — znojan, grozničav, napet, ovjenčan ekstazama lude i crvene mladosti i katarom tuberkuloznih pluća. Ali nije smiješno gledati pred

sobom smrt, u prvim dasima života i hrvati se s njom kao Marko i Musa. Primitivna, moćna i divlja ognjica.

U jednoj je noći napisao — bez koncepta — to svoje prvo i najpersonalnije stradanje i neka je zato blagosloven. Gloria! Toj se premieri nije pljeskalo. Ižviždali su ga čuvari Kovačićevog Stenjevca i Cesarčeve Mitrovice. Ižviždali su ga konobari naše intelektualne kafane. Ižviždan, dakle, od sviju kao L'incendiario Alda Palazzeschi-a, klikće on sa svoje Sionove gore:

»Tijesan bijaše mi vijek, a velebna bješe mi duša!« Majka je zanijekala to svoje divno čedo — o, lijepa naša domovino! I onda je kao nahod otišao, da negdje iz crnog jarka zapjeva svoj Io pean:

»O grobište duša, domovino moja sumorna!«

— i psovka je značila rusvaj, darmar, blasfemiju za mirne i dobroćudne gradjane kao i za svaku vlast od boga, t. j. glupu.

Ta crna knjiga nastala je nakon jedinstvenog gladovanja Bosnom ponosnom u raćijskom bančenju najpropalije šmire. Putujući se glumac vraća kući, u krilo familije, koja proširena, fiksira pojam domovine. Slijede suze sina razmetnoga. Glavni grad Zagreb. Centrala za snobove. Kapitala krobotskog mozga. Mikrokozam Babela, Pariza i El Dorada; makrokozam Selendre i Svinjara. Trač. Magla. Dim.

Pošto je svoju najraniju mladost prokartao,

probećario, prorakijašio i proženskario, čita Sveto Pismo, zanešen crninom i sumporom »Starog Zavjeta.« Naravski, on dolazi do vrlo jasne i bjelodane izjave: stari je zavjet danas, sutra; jer je bio i prekjučer, bit će i preksutra. Čitav je ljudski vijek jedan stari zavjet. Svi se egzaltirani pjesnici opajahu i opijahu tom gustom i mirisnom knjigom, u kojoj je i »In excelsis« i »De profundis!« Sardanapalski psaltir bluda, mesa, smokava, datulja, vina, elegija, harfa i babilonskih suza. Polić-Kamov trga harfu Davidovu, pa umjesto zlatnih, napinje crne, svirepe žice, koje će zastenjati pod crnim prstima, da zaigraju crnu i ukletu uvertiru.

»Silovat ću to bijela hartijo, nevina hartijo,
Ogromna je strast moja i jedva ćeš je podnijeti;
izmičeš se bijesu mojem i blijeda si od prepasti;
cjelov na bljedoću tvoju: moji su cjelovi crni.«

U crnom ljubavnom žargonu reda se taj nespretni, teški, neobradjeni i primitivni ditiramb, čaroban i strahovit. Žedj i glad zvuči u ovoj surovoj i goloj dikciji. Taj zlatousni Ivan riga po Psaltiru sve progutane po danu i u noći uskrsle riječi, što dreče i pište u distonima proti svih pravila. Gorka i sunčana oluja istresena je na papir, na jedinu njegovu vječnu i vjernu ljubovcu. On bježi, luta gologlav, neumiven, neugledan, pa ne lijeva nostalgičkih suza i u tim čistim i kristalnim kvintama nema svjetske boli, nema klonuća, nema rezignacije, nema tišine.

Evo jedan elegijski motiv iz ove knjige crne crvene:

»Nema mi mjesta medju njima i kažnjiva je moja riječ;
Gutam riječi i zagušit će me stid, jer
volovi vuku plug i ropstvo im donaša sijeno,
konjče nosi boljara i sjajna je dlaka njegova,
bogato se pita krmak i tečno je meso njegovo.«

Ta muzika krika, potpuno nemuzička, sjeća na široke, necizelirane brazde, povučene orijaškim, drvenim plugom preko nekih poludjelih horizonata,

Dok je u »Ištipanoj hartiji« sipao i pljuštio neukusnostima, hotimično i ostentativno, vjerujući ipak donekle u muziku stiha i rime, u »Psovci« je izubijao, izmasakrirao, iskasapio sve dobre lirske senzacije, ne vjerujući ni u što, ostavši ipak lijep, jer nije lagao.

Psovka pada u visinu, raste uvijek gore i gore, da iz visokih, krvavih vidokruga nikne dijete života njegovog:

»Podjimo ciganko moja, crna ljubavi moja,
i rodit ćemo dijete, bezimeno dijete,
i nadjest će mu ime, najljepše ime od lijepih;
Prevrat će biti ime njegovo, o nezakonska ljubavi naša!«

Prevrat, kobna i radosna riječ, pod kojom ne mišljaše jamačno rusku revoluciju ili rasap crnožute monarkije. Svaka riječ prevrat. Krik=prevrat. Misao=prevrat. Svaka je pjesma, pa i ona najtiša, prevrat. Prevrat je bio jučer, jer će biti i sutra. I uvijek. Prevrat je naša vjera, ufanje i ljubav. Prevrat je posljednji krik probudjenoga u grobu i prvi krik probudjenoga u svijetu.

I mi hodamo svijetom kao biblijski Hiob, a oko nas zuji muzika »kao smrad raspada.« Velike riječi milje s pogane njuške.

»Ponizni, pokorni!
Ponizni Hiobe:
sjedalo privilegija i pljuvačko bogova,
tvoja je misao mrtva!«

Mojsija je sistem, naš moralni, intelektualni sistem, gdje su poštenje i moral ploče zavjetne. To nije onaj idealni prorok S. S. Kranjčevića. Polić-Kamov pozdravlja da grlom fanfara i kokota, što kljunom deru noćne, avetne oblake.

»Laka ti noć, o Mojsije;
spavaj spokojno ko mučila i indeksi,
ko plamena riječ Hristova,
ko duše kraljeva i savjeti papâ;
Laka ti noć, o Mojsije
ja idem — zove me sunce!«

I što dalje, sve to jače tuče. Od rapsodijskih himnusa postaju ti psalmovi bičevi olujni, zviždeći; pjesnik postaje flagelant, lupajući svoju mladu, runjavu dušu. Poremećenje. Riječi kao nabrekle mišice; duša kao rasmrskani mozak; mozak kao uznjihana mučila. Potencirajte prepasni krik samoubice i dobiste autora »Psovke.« U njemu su eksponirane sve podzemne i buntovne rijeke, svi mrtvački vodopadi, svi Maelstromi, sve oluje izbaštinjenih, sve trube sudnjeg, vječnog dana, te ruše i kidaju zlatne, nadobudne perspektive:

»Apsurd postaje pjesma moja i nema ludnice za mene;
Ne čitajte djela moja i sažgijte artiju;
polomite mi pero i skinite oblačine sa nebišta —
Dajte mi sunce — grozan je Osvaldov finale!«

I došao je finale. Dno. Crno. Mrtve duše. »Ispustismo se, tonusmo u crno.« Krik probudjenoga uzdigao je zemlju do mjeseca. Puče ploča i crveni, crni Hrist kao crno, mrtvačko sunce, kao Berliozov orkestar sa 400 truba šiba i treska, lomi i kida. Čudni »terra tremuit« pišti u distonima smanjenih kvinta:

»O, drhtava je bol moja i velike su njezine zamisli:
Smrskat ću ledini bijes i prorovati zemlju.
Izmilit će prebite kosti i velike sjat će mi oči:
Sunce je tamo i uskrs i ditirambi lepršе zrakom.«

U Psovci je Polić-Kamov prekinuo sasvim sa formom, linijom, dikcijom i shemom pa i najradikalnijeg vers libre-a. Muzika, arhitektura i organska cjelina lutaju tu u nekim čudnim, plamenim vodama i mi smo još prije šestnaest godina imali pjesnika, koji ne pjevaše po receptima. Njegov je slobodni stih sve prije nego slobodni stih. To nije uopće stih. To je proza sa valovima mrtvog mora. Kao rob, što kida lance — dakako samo u markama države S. H. S. — tako je on vrlo surovo i silovito prodrmao sve one tanke i sićane žilice, što vežu nutarnji život stiha. Osjetivši veliki krik sunca, širinu pučine, obale neizmerja i visinu grijeha, poletio je gestom i poletom prvih aeroplana — onih, koji još nisu bili u službi nacionalizma i militarizma — u veliko, nepravilno

slobodno more nevezanih i istrganih nerva — stihova, gdje su mišice prepuštene vjetru opojnosti, rasula i demonstva. Pijan do ludila kao prvi pijanac, zakliktao je grlom albatrosa, što u kljunu nosi vir, oluju, pandemonij i grād. Svoje je stihove nosio na dlanu kao i svoje srce — te ih nije uzajmio — kako bi htio g. Čerina — od Walt Whitmana, koga uopće ne poznavaše. Isto tako suvišno je tražiti izvor te poezije kod talijanskih futurista, jer je prvi njihov princip slobodnog stiha — muzika, muzika i muzika, taman kao i kod Verlainea. (Vidi antologiju »I poeti futuristi« — Milano 1912.) Do svoje dvadesete godine nije Polić-Kamov zavirio u modne salone i kinematografe velikosvjetske književnosti, poznavajući tek Rusiju od gospodina Čičkova do Makara Čudre. Vjerovatno je, da u svojoj primitivnoj neukosti nije niti naslućivao, kako se vani piše vers libreom. Nije nasjeo, dakle, onoj čudnoj reviji, što čuje na ime »Sturm.«

Psovka nema forme. Ona je neukusna pretjerana, žučljiva i ružna: ukratko — psovka. On galami grlom razbijača, uličnjaka i robijaša. To je neka turska koračnica. Muzika bez nianse, bez ritma. Pjevanje bez sluha. L'art pour l'artista u vikanju. Ovako se lome i trgaju nokti. Ovako se štipa ranjavo, zaraženo meso. To su teški, gromadni, čemerni stihovi, sa težinom padajućeg tijela. Samo to tijelo pada — u vis i ta će vizija kod kasnijeg Polića-Kamova proplamsati u trećem dijelu neizdanog romana »Isušena kaljuža.«

On je vječno padao, jer putovi njegovi bijahu netaracani. Kao svi pjesnici, Janko Polić-Kamov bio je vitez. Tragični skitnik bez gospodje, pa ipak je nasjao kobnoj gospodji Avantiri, crnoj zvijezdi svih onih, što lutaju svijetom bez sidra, bez toplih koljena, o koja bi tako nesretno i teško položili svoju nesretnu i tešku glavu.

*

P. S. Ovdje se govori samo o njegovim štampanim knjigama. Medjutim, Polić-Kamov imao je još nekoliko knjiga lirike, ali sve je to izgubljeno. Nekoje su propale s njim, a druge je on još za života — valjda hotice — uništio. Evo imena tih knjiga: 1. »Na Horlinom talamu« (III. knjiga »Ištipanih hartija«). 2. »Lirika neurastenije.« 3. »Žena« (ciklus soneta). 4. »Ljubav« (ciklus soneta). Osim toga napisao je Polić-Kamov bezbroj soneta na zadanim rimama sport, koji je osobito u ono doba cvao u Zagrebu. Svih se tih pjesama ja vrlo slabo sjećam.

TRISTIA EX ISTRIA.

(F. HORVAT-KIŠ: »ISTARSKI PUTI.«)

Pošto nam je sveto i presveto mirovno predsjedničko Trojstvo iz galantnih odaja kurtizane Pompadourke poručilo, neka u interesu evropskog, evangjeoskog mira zaboravimo najdivniji kraj naš; pošto su oteli i ukrali najredji dragulj naše jadne i otrcane krune i kad su silovali i obeščastili jednu djevicu našu; u času kad Magna Meretrix guta i proždire teško opjevanu i teško oplakanu plavu radost našu i kad Veli Jože, smiješan i ižviždan, vuče ropski i okovani plug oko Soče i oko Raše; pošto se svi naši naivni, nacionalni entuziazmi rasprsnuše kao kugle od sapunice i kad smo već rekli: Laku noć, braćo Hrvati, spavajmo! — dolazi nam u posjetu radosna jedna riječ »voda daždevica«, vedra neka i plava knjiga, napisana nasmijane duše u nasmijanom sutonu.

»Istarski« su »puti« došli u horu. Ne zabavljaju i ne uče nas: nije to naučna zanimivost i leksikonska općenitost autora »Holandije«, »Oceana«, i Carigrada«. Nisu to patetični i bombastični »Poleti oko Biokova« pjesnika klasično gnjavatorske dikcije. Nema tu »opasnih igri i plesova riječi« kao u listovima Izidore Sekulićeve. Nije to labirintasti rusvaj Matoševih impresionističkih fejtona; nije to ni tragični humor

i nervozno basrljanje nemirnog angjela Janka Polića-Kamova.

Šta je, dakle, ta knjiga?

Reći ću vam: tiha ispovijest neka, lirski roman jedne šetnje i vedra, nadasve vedra samoća neka.

Malo imademo vedrih pisaca, jer ima malo iskrenih Vedrina je iskrenost. I tuga može biti vedra. Nema plačljive, jesenske tuge. Matoš je negdje napisao: »Septembar je zreli maj!«

Odlična je ličnost, šta više, odličan je književnik Franjo Horvat-Kiš. Književnost nije njegovo zvanje. Njegova je književna moć izvan njega. Ne mogu, a da ga zamišljam urednikom književne revije, kao ni članom društva intelektualaca: on je pjesnik, apsolutni liričar. Osudjen je, dakle, da ga kritika — naša kao i svačija — proglasi diletantom. I to je takodjer jedna od naših kulturnih tragika. I Vidrića smatrahu diletantom, jer ne pjevaše iz nužde! I M. Kraljević je prolazio kao diletant, jer ne izlagaše uz Bužana, Tišova, Krizmana, Crnčića i Kovačevića.

Horvat-Kiš je književnik gospodskog kalibra, napišavši dosele par tananih knjiga.

Njegov putujući dnevnik »Vidjeno i nevidjeno«, bio je u javnosti slabo primljen, ali u toj se knjizi opažao izvanredni dar, upravo jedinstveni osjećaj posmatranja, gledanja, izražavanja. To je u njega jedina i jaka strana. On ima sluha i ljubomorno pazi na svoje dojmove. Impresioniste obično lažu, ishitrujući i izmišljavajući utiske i opažanja, sve radi stila. Horvat-Kiš ne

pozna knjišku virtuoznost opisivanja i ispraznost zlatousne dikcije: nije artist. Nije plitak i zamazan, pa ne računa na zablenutost čitača. Čini se, on ne ljubi bližnjega svoga književničkom ljubavi. Preradostan je kad može sebi, samo sebi pružati odmorni, umorni i mlaki dlan. »Još jedino volim dlan, kojim glavu podupirem« veli sam na jednome mjestu i to je tako lijepo i plemenito, da se ne da zamisliti osjećajnija samoća. Taj »zaludnik, pijan od sunca, vjetra i vina«, u pamučnoj samoći, dalek od gradske žuči i čangrizavog društva, osjeća, pije i guta intezivno bljedilo daljine, intenzivnu muziku tišine i intezivnu bol zemlje. Kao dijete, kao ševa on pjeva: »Uh, što je lijepo ne vidjeti nigdje živo biće, koje bi sprečavalo tvoju samoću, da pjevaš i da bacaš šešir u vis i otimaš se za nj sa globom i kupinom. ...Oh, da živu zanosi i ovo ćućenje...« On je tako fin i nezloban, da će ga u vedri smijeh natjerati i mačka, frivolna živina. U gostionu ulazi kroz velika vrata, ali izlazi radje kroz mala.

Ibsen svršava »Neprijatelja puka« gospodskim geslom: Najjači je čovjek kad je sam! — ali ovo je očaj socialnog parije i krik probudjenoga u grobu. Horvat-Kiš, medjutim, kao dijete, kao sunčano čedo koraca svojom samoćom i tišinom sitno i filigranski, u samim deminutivima. I ovo sitno koračanje, ovo prebiranje nogama čini, te on sve gleda u perspektivi jednog sitnoslikara, minuciozan i sićan. On je u crkvi: »Moram

izaći iz crkve, moram izaći iz grada, jer mi se nekud žuri i tjesko bno mije u srcu.« A koračajući po samotnoj, tvrdoj i usječenoj cesti, »usukanoj kao crijevo«, sluša on, kao začaran, gdje se iza brda valja i javlja — »melodijica.« O, znamo mi tu melodijicu! Iz čudesnih, stranih i neznanih strana dolazi kao sa nekih spirala, tananih frula i frulica, što li? Patuljak se valjda negdje raspištoljio, pa svira, svira i svira. Kapljice su to sa mliječnoga puta ili je to pjesma, koja se radja »kad voda tutnji.« A Bog bi znao!

Ne bježi on samo od ljudi. I od sebe samoga bježi taj leventa bez maske. Samo se u sunčanoj, zlatnoj i velikoj tišini dolazi do apstraktnosti impresija, do spiritualnosti rima, oblika i izraza. To je muzika sa devetog nebeskog kruga: »Koračam, a ne čujem se . . . oh, kako se radujem, gdje ne čujem sebe uza se . . . Biti bez sebe! . . .« Paradoks je taj bez ikakve ambiciozne eksperimentacije: to je momenat, kad smo povrh svih naših želja i čežnja i kad duboko dole na sivom žalu suza gledamo prašinu upepeljenih čežnja. Ne začudjuje nas tada ni padanje u visinu.

I on pjeva i raduje se, a ne zna čemu. Vrti se oko sebe istodobno sa vlastitim horizontom; jedna sastavljena spiralna vrtnja. U svetoj, apsolutnoj samoći, koja odzvanja muzikom brda, dolova i kotlina, u zlatnoj, bezvučnoj tišini, pod modruljastim, svilenim baldahinom krenuo je Zagorac, da se naleventuje sivom i bijelom Istrom. I taj zemljak Matije Gupca, Antuna Kovačića, Tončeka

Tomaša i varmedjiskih dana hoda po Ćićariji kao po rodjenoj grudi, jer je pjesnikova domaja cijeli svijet. On je svagdje doma, to jest: krajina je on. L'etat, c'est mois. Odabrao je silom prilika mjesec srpanj, kad je istarski Krš najrazapetiji i kad je bijedna i mršava zemlja ova najsiromašnija, krijući u kamenim svojim traljama neslućeno bogatstvo skrivenih, zaboravljenih arija, kao u lijepim i jasnim Varlajevim akvarelima.

Doći sa sjenatog, mirnog zagorskog pejzaža i sa jablanskog, novembarskog i Vrbanićevog okvira u Istru, mučenicu tvrdu, znači za koloristu postati crtačem, šta više, crtačem miniatura. Boje su odviše statične, tvrde i masivne, a da se izrazi osjećaj. Riječi su tu crte, crtice; rečenica nije nikad valovita i zaobljena: ona je sitnozupčasta, posuta deminutivima, koji su vedri, uspjeli i ugodni, jer ne bodu i ne režu neukusom parvenijskih kristala i kristalića i ne odišu baronstvom talmi-diamanata: »Sa visokog se stropa spušta paučić, po svojoj nitici, svojoj mučici . . .« Čitava je ta knjiga jedan mozaik, jedan mikrokozam crtarijica, pa njemu, autoru, nisu izbjegli ni najtanji končići. On je obujmio, zagrlio, ponesao u sebi i sa sobom cijeli, cjeloviti kraj velikom radošću zemlje i velikom toplinom sunca. U njemu vrije i kipi najsitnija poezija najsitnijih stvarčica, kao lipa u julu sa žutom muzikom pčela. I on ne slika. Ne laže. Ne maže. Ne slaže čitave tube skupocjenih boja. Malo senzacija, ali puno, puno, jako puno duše. I dobar crtež, pa bilo i tintenom

olovkom, dubliji je i skriveniji od najuzvitlanije palete. Uljeni je portré težak kao proračunana senzacija, prazan kao virtuoznost: crtarija je duh: lagana, ukusna, bez pretenzija. U »Istarskim putima« gledamo samo tri boje: siva, bijela i katkad zelena. More je tu jedva napomenuto, jer autor osjeća, da su ga naši mariniste i maniriste eksploatisali, zamazali, zauljili, zaradivši njime ljetnikovce i profesorske diplome. U ovoj je knjizi istarski kamen procvjetao cvjetićima, sitnim rožicama, presitnim fioličicama, te u prostodušnom, božjem smijehu i smjehiću brzaju kao žuborić potočića vode-daždevice. Eno tih malih kamenčića: ramence, krović, hrastić, livadica, uličica, pjevucati, kravica, vatrica, kosijerić, krmčić, kišica, maglica, oltarić, lokvica, ranica, travčica, ledinica, brentica, jaružica, predmetić, oblačić, valić, krošnjica, salatica ... Riječice ove kao ptičji žubor završuju sa dva neodoljivo divna, jedinstvena deminutiva i zavidjam onome, tko ih prvi spazi. Kao dvije ranice plaču i stenju dvije riječi: izvorče i prostorče. Ne čujete li tu jednu bijednu, krvavu polu-asonansu? Ne čujete li grdnu ranu našu, pastorče naše, Istru, Istricu našu, tužnu sestricu našu, najmilije, izgubljeno, ukradeno janje planinsko!

Horvat-Kiš je impresionista bez nastranosti: realista kao Gogolj, Daudet, Turgenjev, Josip Kozarac i raniji Šimunović. Crtač par exellence kao rijetko spominjani kod nas Josip Draženovič. Hoda visoko, ali bez koturna. Poseban, upravo oseban:

nije čudnovat, opasan i strm. Bez manire i modernizma. Luduje i on pomalo, ali nikad ne herostratiše.

»Prozori kapcima zatvoreni. Cipelar negdje lupa po džonu, po kalupu, čemu li. Na trgu kraj ponosa gradskog — vodovoda — mršavo mače globa kost, a oko njega stalo u krugu do pet kokoši i napeto motre kao okamenjene taj prizor s mačetom i košću... To je sve i jedino. Druga ulica: samo jedna kokoška luta, samo jedan ključ u ključanici vratiju kućnih, kao da je netko došao samo da prigleda, pa da odmah i otide. Treća ulica: ma ni kokoške ni ključa, ali se negdje sastale dvije žene u kući pa poluglasno o nečemu naklapaju. — Ovdje leži dvogodišnje dijete nasred ulice i žvače neku zamusanu krpu . . .«

Jeste li tu osjetili jednu gradacionu muziku tišine. Humor opservacije i teški, ljetni, suludi izraz podnevne vizije. Tu ima i brbljavosti i familiarnosti Stevana Sremca i finih, jasnih i tačnih opservacija autora Mrtvih duša (opis vlastelinstva Korobočkinog). Horvat-Kiš piše kao da govori sam sebi i otuda ova nevještačka ishitrenost i ovo vedro, nepomućeno zadovoljstvo čiče Montaignea. Moguće je Gogolj pred osamdeset godina indirektno pomišljao na Horvata-Kiša, pišući o Puškinu: »Tako odsjeva krajina s ispupčene površine stakla.« Na toj Gogoljevoj

taklenoj površini predmeti se zaista umanjuju, ali njihova jasnost, oštrina i prodirnost raste u obrnutom razmjeru. I ta fina opservacija mogla je da se rodi samo u glavi Gogolja. Čini se, da se humor i unutarnja lirika sastaju u nedoglednoj daljini poput paralelnih pravaca i s te je tačke krenuo impresionizam Horvata-Kiša. To je bogati kut onih, koji pod suncem siromaštva nose sve miliarde svojih čežnja, želja i nostalgija svakojakih, a zove se samoća i samotnik zadovoljno pušta, da vjetrić, zalutao sa nasmijanih obala naših najtoplijih vizija, na krilima smijeha, diktira u bilježnicu: »Ja volim ljude u papučama«... »Parobrod tolik kao tintarnica«... »Dim se vere po krovu kao mačak«... »Pas uzeo naučnika«... »Noga me moli, da je ponesem kući«... »Starac sjedi kao pod kruškom«... »Kljuse griska travu proti zubobolje«... »I lumbarda gleda na okance kao opatica na porti«... »Zvijezde: jabuke i orasi na božićnom drvu«... »Sam Labin popeo se na neko brdo kao pijetao«... »Sunce je danas nešto na lijevu nogu ustalo«... I tako redom. Autor je kanda ispio bratimstvo sa vascijelom prirodom. On je kućni prijatelj sunca i zvijezda. Njegova se opažanja uzdižu katkad i povrh horizonta: postaju nagla, smjela i klesana: »kad galebi pjevaju kao da dijete plače«... Postaju snažna, uzvišena i mirna kao dikcija Viktora Hugo-a: »Kamen viri iz zemlje kao savita divovska

ledja«... »Pred crkvom se pločnik uleknuo kao iz poštovanja.« On srče krajinu oko sebe kao najbolje neko vino, kao samotok. I gleda u vodu: Mirnu »blijedu i bijelu.« Niste li u toj bijeloj i blijedoj vodi čuli daleki pisak iščezlih vilenjaka, dugobradih, zelenih patuljaka i tananu muziku sedmero sfera? A onda stanete kao pred nekom Hodlerovom vizijom i zapanjeni, zamišljeni slušate večernji koral zemlje: »Pastir zgrbio se u koraku kao luk, a batina mu je tetiva.« Pod njim grdno »kameno oranje.« Ta kratka vizionarna i časovita simbolika nije bestjelesna i zračna. Ona ima tri dimenzije zemlje, zraka i vode. Čovjek je to, što cvate bijelim, lijepim glogovim cvijećem. Njegov impresionistički humor nije nikad podzeman i avetan: »Lubanja magareća bijeli se na suncu kao guska, koja je zatakala glavu pod krilo svoje bijelo . . .« Ta dosjetka, koja u Poe-ovom, Rodenbachovom ili Ewersovom izdanju djeluje demonskim, fosfornim i mrtvim smijehom, kod Horvata-Kiša zadahnuta je huncutarijama rodjenog vandrokaša, stekliša i grabancijaša. Magarac i guska! Onaj, te se buni i ono, što se tovi, bivaju tu izjednačeni i to je nehotice ironija u stilu Anatola France-a.

Kao u noći, kod Horvata-Kiša mrtve nežive stvari i tvari primaju život. Taj mrtvi život nije nikad, »stilleben« i nisu to stilizirani i stihovani freski ugušenih manastira. Ćućenje je ovo, harmonizovana je to tišina, savršen mir i umor

sretnog i sjetnog čovjeka, koji še svemu smijucka i koga sve boli. To su iglice, sivi, srebreni listići naših zaboravljenih vrba, što slušaju tamnu tugu voda, zvončići su ovo rosnog, rosuljastog pijeska, kad »oživje kamenje i diše i bježi . . .« Ili smo u nekom golemom balonu, usred plavičaste, svilene pučine, a oko nas čudni, svjetlucavi eter. Sunčane ljuske u vibraciji neslućenog, nevidjenog orkestra. Muzika perja mekanog i paperja sićanog. To je tanana filigranska radnja neka, hieroglifi su to na našim istarskim piramidama: »Po Borutiji teče cesta bijela. Ma nije to cesta, nego kredom našarana krivulja po mekoj smedjoj uvali, tračnice su kao dva uporedo položena konca crna.«

U nekom magičnom osvjetljenju kao za potresa ili za pomrčine sunca zadrhćemo, kad uščitamo ovaj apokaliptični motiv: »čovjeku je čudno pri duši, kad ima horizont niže od sebe.« — I dalje, u nekom neodoljivom transu napisao je Horvat-Kiš: »Zvono zamišljeno kuca« i to je onaj vidoviti, basnoslovni momenat, kad zemlja sluša začarane strofe plavih manastirskih arija u sonetima g. Ljube Wiesnera. Nije li to jedno čisto lirsko, Milletovo podne bez apostrofa i bez senzacija: »glave gole, ljudi pognuti.« I ružan gmaz, gušterica, odvjetak propale kraljevske i krokodrilske familije postaje tu članom lirske kuće: »gušterica zuri u mene kao pijevac ili pura . . .« »I gušterice osjećaju pitomost ovoga dana . . .« Ta pitoma, bukolična, pastoralna simfonija kanda završuje svetim nekim šumskim largom, zelenom tišinom zemlje, sivim bolovima Krša i bijelom pjesmom oblaka: »Tko hoće tišine, neka potraži šumu borovu. Tuj i ptičice šapću kao da su promukle — kao da šivaćom iglom udaraš u drugu iglu.«

Horvat-Kiš malo citira i u navodnicima, a bez navodnika nikako. Citirao je samo svoja dva neodoljiva druga: Vidrića i Disa (»Noćas su me pohodili mrtvi«). Rijetko je to kod nas, gdje sve vrvi citatima, imenima, hvala metodi A. G. Matoša. Ono što je kod Matoša značilo erudiciju, kod nas ostalih znači siromaštvo invencije. Tudjica i kalambura Horvat-Kiš ne rabi i jezik je tu prilično pročišćen, što je rodjenom Zagorcu bila velika muka. Na dva, tri mjesta potkrao mu se genitiv mjesto akuzativa i on neispravno piše Ća-je, jer ima biti Ča-je. Nadjosmo i nekoliko lijepih, manje poznatih riječi, kao n. pr. grobljiće u Divači, povorka zajazi ulicu, tarlabuču, malkoc, traskanje, papkati lulicu, samosazdani Bože, zabantati, tabanati, zgebe, magare njače, dudovi se povrzmaše.

Nacionalnost, hrvatstvo Istre Horvat-Kiš je tačno i maliciozno karakterisao u svetačkom liku profesora Spinčića: »On je kao djed, koji je samo sretan, a nimalo zabrinut.« Medjutim, da smo bili manje srećni, a više zabrinuti, ne bi danas Istrom skakutao Talijan, sa brkom, na kome »sjedi i spava,« a on sam kao da se

raspada. Ovo je pisano 1914. — a u godini 1920. »čovjek, koji se raspada« pomakao je Tomislavovu stražu na istok i mi na 136. stranici ove knjige čitamo ovu rasprsnutu bombu. »Mi smo ovdje živi i dišemo, a Talijanima je duša već na jeziku.« To je jedna pjesnička kratkovidnost, koja se ne zna snaći u svjetskom rezonovanju. Glupost i sila pobjedjuje, ali to je slaba utjeha. Tragična je sramota, što taj kraj, prem naš, ipak nije naš, kraj svega toga, što se naš narod podrugljivo smije venecianskoj, truloj, ispucanoj »Colturi« utjelovljenoj u krezubim lavovima Svetog Marka.

*

»Istarske« je »pute« dovoljno pročitati jedared. I dobrim se vinom ne opijamo, jer je dostatna jedna čaša. Pijmo radje raćiju, kiseliš i ostalu gamad. Dobra će čaša svejedno visiti uvijek nad nama, uvijek gore i gore, sve više i više, kao lijepa, kristalna pjesma neka, kao plava ptica, kao jedna krznena smedja kapica u vrtlogu sniježnih pahuljica.

Danas je ta kapica gospojinski šešir, a pod šeširom itd. . . .

O SLOBODNOM STIHU.

(»PREOBRAŽENJA« A. B. ŠIMIĆA.)

Izadjemo li iz vezanog, pasatističkog stiha, pa upadnemo preko granica slobodnog (nevezanog) stiha — nas, koji smo dosele mirno i bez uzrujavanja, kraj odmjerenog dima nerazdružive cigarete, ko poslije ručka, gutali i drobili stih po stih, senzaciju za senzacijom, metaforu po metaforu ustaljenih pjesničkih formi — zbunit će taj prividni haos neke čudne i nemoguće arhitekture. Ima ljudi, koji se plaše svake novotarije. Ima i takovih, koji á priori zabacuju svaki pokušaj secesije i emigracije iz kruga prošlosti. Zaslugom nekih nevaljalih, zabludjelih i nepodnošljivih pjesnika novoga stiha (koji uostalom nije nov), shvatili smo mi ostali taj čitavi pokret lažnim, važnim, nelogičnim i smiješnim, običnom burgijom, na sveopću radost neslanih i neplaćenih kavanskih besposličara.

Slobodan stih, medjutim, onaj čisti, ravni i zračni, onaj fluidni, nervni i jasni, dolazi, prolazi i prodire sam i svečan u noćni i okruženi život onih, koji još uvijek novom vremenu u prkos dižu modre i zanosne oltare okovanom, vezanom govoru najtanjih unutarnjih doživljaja.

Objektivni smo, pa mjerimo vrijednost pjesme, težinu pjesme po njoj samoj: mi važemo stihove, mi važemo specifičnu snagu izraza i ne čitamo ih nikad ad hoc.

Postoji samo jedna lirika, ne postoje dvije. Lirika je znatno odvojena od ostale književnosti i sv ki liričar gleda drugim uhom i sluša drugim okom nego li novelista, dramatičar, romansijer. Liričar se još jedino približuje fejtonizmu, eseizmu i kozeriji. To su koncesije, koje on čini prama sebi i prama publici. Dok su ostale književne forme tek impresija unutarnjeg i vanjskog svijeta, lirika je samo izraz. Nadalje, dok slikarstve i muzika stoje svaka zasebice i ogradjene, lirika predstavlja rezultantu i slikarstva i muzike, postajući time najviša medju najvišima.

Lirika, bila ona vezana ili slobodna, nije nikad odmor, užitak ili »dolcefarnientski« momenat iščeznulih senzacija. Ona je, jao, filozofija, metafizika naposeb, usprkos onih, koji još uvijek sanjare o hrizantemama, o parfenima, o balkonima i o plavokosim legendama. Dabome, nije to školastička metafizika problema, premisa, hipoteza i silogizama; ipak je ta metafizika alkimistična, koja traži formulu dragog kamena u tonu, prostoru, u ličnosti, u mirisu, u bojama. U tome su slobodni i vezani stihovi isti i istincati po svojoj dubini kao i po svojoj visini: jednaki su po težini i po lakoći.

Kao što su parabola i kružnica krivulje iste kategorije — jer se i jedna i druga daju presjeći jednim pravcem u dvije tačke — tako su istoga reda i roda i jedan i drugi stih.

Vezani stih, koji je općenito bliži i jasniji, formalno jasniji i glasniji, zatvoren i sapet, sličan je kružnici, krivulji, gdje se fokusi nalaze u središtu,

a to je pjesnik sam. Kružnica svršava svojim početkom i tome adekvatno odogovara rima. U zatvorenoj zoni pravilnog stiha teku stihovi paralelno kao tetive, presječni obodom konkretnog ritma i glasne rime. Taj stih je za vječna vremena isklesan u Baudelaire-ovom stihu:

»Mrzim kret, koji poremećuje crte.«

Naglasili smo, da je on formalno jasniji i glasniji od nevezanog, ali u dubini svojoj, on je vrlo rijetko pristupačan.

Slobodni je stih, naprotiv, sličan otvorenoj krivulji, lijepoj krivulji paraboli, čijim putem kruže oko kosmosa najljepše zvijezde-komete. Ipak je i ta krivulja zatvorena, ali samo u neizmjernosti, dakle tek teoretski.

Po tome, što je prva lirika kružnica, a potonja parabola, zaključujemo, da izmedju obih lirika ne postoji nikakva averzija. Slobodni je stih evolucija vezanog stiha: nije nikakova novost apsolutna. To su dokazali i toliko razvikani talijanski futuriste, čiji su stihovi tek uspješno ili neuspješno parafraziranje Verlaineovog gesla: »muzike, muzike i samo muzike.«

Naravski, da se sa gornjom teorijom ne će složiti g. Paolo Buzzi, koji je napisao fiziološki esej o slobodnom stihu: »Il verso libero« (Milano 1908.). I samo takvim shvatanjem (evolutivnim) smirit će se neplodne borbe mladjih i najmladjih. Prenesemo li to rezonovanje izvan lirike, izvan umjetnosti, bio bi zapečaćen trajni mir medju strankama, medju narodima i medju ličnostima uopće.

U stvari, da budemo jasniji — naša je lirika imala svoj slobodni stih, dakako primitivni, već kod S. S. Kranjčevića, samo što se taj odnašao naprama današnjemu kao naš narodni deseterac naprama japanskim lirskim crtačima. I Janko Polić-Kamov pisao je prije g. M. Krleže slobodnim stihom. Čitava njegova »Psovka« kao i dobar dio »Ištipane hartije« pleše konvulzivno u nekom nemogućem moru slobodnog stiha, ali tu je struktura, shema i izraz pošao nekim čudnim, neredovitim, nepravilnim i sunovratnim stopama delirija i žedji. Klasičnim, strogim vers libre-om pisao je prije rata g. Mirko Korolija (u »Književnim Novostima« 1914. vanredna pjesma »Gnezda«). Danas njeguju kod nas Hrvata specijalno taj stih g. g. Šimić, Krleža, Krklec, Cesarec, dok toliki ostali kušaju i pokušavaju u njemu svoje ambicije literarne. Došli smo do toga, da je slobodni stih postao literarna manija, onanija, španska groznica, često puta besmislica, zgodna za jeftinu inkarnaciju neukusne dikcije i potpunog siromaštva ukusa, mjere i osjećanja.

Medjutim, kad smo već uopće posumnjali u ovu novost, kad nas je počela hvatati glavobolja, reuma i tabes, te kad smo već gotovo stali da omalovažavamo tu novopečenu liriku, došao je g. A. B. Šimić i sa »Preobraženjima« dao jasno i odredjeno mjesto slobodnom stihu u nas. (To ide na račun samo dobrih pjesama u ovoj knjizi, jer ima i loših.)

Šimić je možda jedini u nas dao slobodnom

stihu mjeru — što je i najglavnije — i oblik. Taj se oblik vidljivo očituje već i u samom simetričnom raspoloženju stihova i to nije na odmet. Njegove pjesme imadu katkad oblik kaleža, cvijeta, porculanskih vaza i lijepih, malih stvarca.

»Preobraženja« su u ovoj eri darmara i snobizama ipak logična i smjela, u strukturi sasma različna od dikcije talijanskih futurista, imajući pred sobom moguće samo njemačku ili francesku noviju liriku. Svojom strogošću u formi djeluju matematski i kontrapunktski poput sonetnih vijenaca, koji se danas uopće ne pišu. Ti su slobodni stihovi sapete, Danteovske terzine današnjeg vers libre-a, i to nije nipošto paradoks, jer, najzad, i te kako strogi zakoni vladaju u oblasti svake poezije, pa bila ona i najmodernija.

I najbolja knjiga lirike obiluje lošim ispadima, pa tako i »Preobraženja.« Ima u njima mjesta, koja su šablonska, kao i fraza »u ćutanje i slatki zaborav« (Mladić).

Ili »to je krvlju namaljana uglasta i gruba slikarija na nebu« (»Hercegovina«). Loši je kontrast u pjesmi »Gorenje«: »I zapad biva bledji, crveniji šipci.« U tonu sevdalinka pisana je pjesma »Povratak I.« Kao šaka u oko djeluje riječ »Svirep Bog« u pjesmi »Bog mučitelj.« Nimalo uzvišeno zvuči fraza: »glasi nisu zli; ko poslušni psi kraj mene ležu u ćutnju« (Uzvišeno veče). Ima i čitavih pjesama, koje su mogle jednostavno izostati. (»Prva noć samoće«, »Zavedena«, »Muče-

nik«, »Mati«, »Ljubomora«, »Pobednici na livadi«). Veliku nekorektnost čini gosp. Šimić, kad forsira izraz, boju pjesme i kad odviše vidljivo traži senzaciju tamo, gdje joj nema mjesta:

»Noć
bezdana i divlja
još nevidljiva
proguta u se sunce.«
(Samoća na vodi)

»Cesta stala
sa zaronjenom glavom u mrak bezglasne doline.«
(Hercegovina)

»Letnja pesma« je čitava glasno i jasno forsirana, te ta nezgodna, običajna mana, pa i najzdravijih pjesnika, kvari lijepi trans momenta. Onaj dobri Šimić iz »Preobraženja« ne galami nikad mladenačkom prepotencijom i ne će da bude Herostratom. Po godinama najmladji, on je ipak gospodin. Još pred par godina pisao je on zvučne dvanaesterce (u »Prosvjeti«, u »Griču«), pa je po svome unutarnjem pozivu ostao i danas njima vjeran, ne učinivši kompromisa sa švercerskom, barovskom literaturom. Njegov je razvitak u skladu sa peripetijama unutarnjih emocija. Njegova je lirika metafizika u visokom značenju te riječi sa senzacijama koraka, koji se ne čuju i tragova koji se ne vide. Od pjesnika vezanog stiha on se nije revolucionirao, već samo evolucionirao. U »Preobraženjima« ima šta više i pjesama sa poantom, ima i štimunga i drugih, lijepih, zaboravljenih stvari. (»Molitva na putu«, »Žene, mladić i ljeto«, »Zavodnik«, »Zapuštena«.) Ima i trubadurštine i pasatizna (»Pjesma ispod zemlje«, »April«). On će se, moguće, i vratiti pasatističkoj lirici, ne gubeći ništa od svoje originalnosti, od svoje slobode, dubine i osjećajnosti. Jer umjetnost nije »modernost« kako hoće jedni i modernost kako traže drugi. Poput svih pjesnika on proživljava pjesmu na svakom koraku. Svaki je dan jedna neizdana knjiga pjesama.

»Preobraženja« nije knjiga, antologija, iz koje čitamo i pročitavamo dnevno najviše dvije ili tri pjesme. Čitava je lirika — uz izuzetke — jedna cjelina, jedna novela, jedan putopis po imaginarnom carstvu nad životom dnevnih dogodjaja. Osnovka tog stvaranja je čisto realna, dnevna. Bogatstvo duše — jer svaki je pjesnik milijarder — sa izradjenim izrazom oka i sluha. On ima svoj porast u »Mesečaru«, koji daje boju, strah vidovitost i ritam u dobrom dijelu čitave knjige, koja je trebala da se i nazove »Mesečarom.« Taj somnambulizam visi povrh Šimićeve lirike, zato se mi i sastajemo gotovo u svakoj pjesmi s pridjevima »beo« i »bled.« Katkad postaje taj »mesečar« dramatski potresan (»Teški zrak« i »Opomena«). Autor »Preobraženja« kanda ne hoda zemljom, pošto je dao svoj Confiteor u pjesmi »Pesnici su čudenje u svetu«, zato su ovi slobodni stihovi puni rima, koje okom ne slušamo i uhom ne vidimo. Ali one su tu: mi slutimo, da su rime tu, lagane, visoke, zračne. I zato, jer te rime nisu na licu mjesta, one znače jedan

uspon lirskog stvaranja. I najredja rima, čim je uhvatimo rukama, postaje banalna.

Kao što su Šimićeve rime unutarnje, bez dimenzija i bez prostora, takav je i njegov ritam, koji uopće samo u strogom vers libre-u dolazi do pravog niansiranja: to su zavjese, koje dišu u snu. Ritam lijepo i slijepo koraca po mjesečevoj platformi. Ima nešto od Chopinovih triola, septola, kvintola i arpeggia u ovom ritmu; ima muzike, koju slušamo u transu, na nekim polukružnim obalama srebrenih voda, pod začaranim kulama podnevnih vizija. On sanja otvorenih očiju i kreće u susret emocijama, koje će doći.

Ali i kao mjesečar, dakle sanjar, on nije nipošto mekušac, poltron i cukervaserski mekan. Energičan i marcialan. Muževnost prolazi sigurno i čvrsto u ovoj lirici. Osobit je opservacijama, koje su većim dijelom na mjestu i gotovo sasma nove. U dobrim njegovim pjesmama nema šablonskih reminiscenca, nema traženih, panoptičkih pokušaja i ishitrenih, tamburaških melodija. A što je najvažnije, ne nastoji da ga se citira, čita. Sa »Preobraženjima« dobismo u posljednje vrijeme jednu dobru knjigu pjesama.

Pročitamo ih i postajemo barem za 50 procenata laganiji i fluidniji u ovim danima, kad je sve teško i nesretno i mutno. A to je dosta. Jer to je i svrha lirike i one koja će doći i one koja je bila.

POKUŠAJ BILANSE.

U jednoj drami — ne sjećam se tačno u kojoj — izrekao je sjeverni medvjed Ibsen muževnu, marcialnu, tvrdu i energičnu parolu: »Budi ono što jesi!« Ta parola, neshvaćena još i danas, nije bogzna kako nova i strahovita. Postoji nebrojeno parafraza na istu temu, a imademo je — dakako u otadžbeničkom i nazdravičarskom žargonu — i kod Augusta Šenoe, u pjesmi blage uspomene: Budi svoj! In ultima linea, ta sjevernjačka lozinka nije ništa drugo nego kratica jedne staromodne franceske poslovice iz starog, predrevolucionarnog vremena, a poznate svakome petoškolcu iz nauke o stilu. Ta parola, koja bi imala da bude jedini zakon u umjetničkom stvaranju uopće, glasi u originalu: »Le style, c'est l'homme« (Buffone), što u slobodnom prevodu arhaističnog Frana Kurelca znači: »Kako ti duša diše, neka ti pero piše«. Pojmimo li jednostavnu veličinu i duhovitu znamenitost te izreke, riješili smo problem i tajnu stvaranja.

Sve ovo dokazuje jednu običnu i dnevnu istinu, koja se danomice izmiče ispod nesigurnih nogu naše kulture uopće.

U književnosti, kao i umjetnosti, kod nas, kao i izvan nas, zavladao je demon prenemaganja, demon isticanja, demon fanfaronstva. Danas nije jedinica za vaganje stvaralačkih vrijednota pitanje

dobro ili loše. Danas se traži novost, nemogućnost, neobičnost i zamršenost. Novost je već a priori površna, neozbiljna, kričava i neumjesna. Rijeka, koja nema fiksiranog korita, buja, prelijeva se, čineći razne rusvaje i neugodnosti, dosadjujući svojim raspojasanim nemirom; netolerantna i indolentna. Nekulturna. Ima modernizama, koji su dobri, šta više i savršeni, ali ovi su uvijek vezani tradicijom, pa bilo i u najmanjoj količini. Jer, najzad, ako je umjetnost plemstvo duha, — nema plemstva, nema slave bez tradicije, pa makar me proglasili najcrnijim, najkonzervativnijim natražnjakom. Nije Pariz savremenih snobizama grad, koji oduševljavaše A. G. Matoša i tolike zanosne plejade naših intelektualaca. Privlačio ih je Pariz, sintetiziran u najglomaznijem pjesniku latinske rase, u Victoru Hugo-u, koji je u romanima »Notre-Dame de Paris« i »Les Misérables« pariški August Šenoa, dabome potenciran.

Današnji je vijek daleko odmakao od citirane Ibsenove parole. Mi nismo ono što jesmo. Zvučna i glasna laž udarila je svoj zaglušni pečat o svaki pokret, o svaki mig, o svaki osjećaj. Ona se tako upila u naše živce, u naše oči, u naše unutarnje senzacije, pa i u naše najtiše emocije, te mi lažemo svijesno i onda, kad smo navodno najiskreniji. Lažemo, kad očajavamo; lažemo, kad se smijemo. Naša je radost lažna. Laž, bila ona sveta ili banalna, prati nas na svakom koraku, stvarajući od nas nemoćnike, intrigane i — genije. Mi smo genijalni lašci!

Oscar Wilde je čitavim svojim radom, a osobito jednim od svojih virtuoznih esejskih dialoga izmedju kritičara i umjetnika (»L'intentions«) podigao kult laži do oltarske, vizionarne visine, ali njegova je laž bila eksponent njegovog izraza, sinteza jednog artizma: ta je laž upravo bila linija, grafička rezultanta jedne velike iskrenosti. On je lagao nesvijesno poput Nozdrjova iz »Mrtvih duša« ili generala Ivolgina iz »Idiote«. Iza Wilde-a stajaše najzad jedna ogromna kultura, jedna stilizovana tradicija i njegova laž ne bijaše nikad poza. Taj dandy ne poziraše ni onda, kad diktiraše smrtnu osudu jednog čitavog lažnog, artističkog sistema u gotskoj, šiljatoj, očajnoj i sivoj ispovijesti »De profundis.«

Medjutim poza, koja je ovdje značila očenaš i vjeruju, postaje danas uopće kod svih nas moda i što je najstrašnije — običaj. Hoćeš li ući u našu književnu konstituantu, moraš pozirati. Budimo barem jednu sekundu jaki i priznajmo: mi svi poziramo. Jedni svijesno, drugi besvijesno. Kao što je Richard III. davao kraljevstvo za konja, mi dajemo dušu za — zgodnu i neobičnu pozu! Jer hodamo pozorištem, u kojemu vodi režiju gospodja Ambicija, uvažena milosnica gospodina Snoba. Zašli smo tako daleko, tako besavjesno daleko, te se plašimo i stidimo naših golih duša, koje su ipak i lijepe i bolne. Bojimo se iskrenih pjesama. Tko čita, molim vas, iskrene pjesme! Slikari prezaju pred jednim iskrenim, nonšalantnim, nepretencioznim pinselštrihom, jer svaki naš izraz, svaka naša tačka, svaka naša riječ mora, mora

zadiviti! Mi zadivljujemo, zaista. Nemoćni, da izustimo trajnu i jasnu riječ, pa bila i najobičnija, hvatamo senzacije koje vrište i čitav naš intezivni unutarnji život nije ništa drugo nego obični šantanski, barovski ples trbuha.

Čitava se naša kultura osniva na pokusima, koji su ostali samo pokusi. Pravili smo nečuvene skokove. Od Stanka Vraza pa do danas nemamo jedne linije — i ta je nelogičnost katastrofalna. Mi smo tek jedna netačna i nejasna jeka dogadjaja iz vana. I, pošto se ovi dogodjaji dešavaju vani jednim tempom, koji je za nas prebrz, naravski, učmalo selendersko uho prima samo zamazane, neodredjene i nejasne zvukove. Mi smo po fiizičkom, dakle logičnom zakonu osudjeni, da budemo na vječna vremena ekscerpti tudjih lošijih i boljih knjiga.

Taj nas fatalizam prati, jer je, valjda, usadjen u nama. Ili je to lijenost, poltronstvo? Mi vičemo najviše onda, kad nemamo ništa da kažemo. Cankar je duhovito opazio, da je kultura u nas — hrizantema u zapučku odrpanog, otrcanog žakea tamo bog te pita kakvog putujućeg glumca. I sve je kod nas tudje. Izvadjamo žito, a uvažamo snobizme. Dok se zapad hrani našim žitom, mi se pitamo ostatcima jedne propale i skrahirane duševnosti.

A koliko imade kod nas još neizrečenoga! Gdje su naši romani, naše novele, naše drame! Mi turamo glavu u pijesak kao i naša spoljna politika. Naše su duše u svojoj dubini ipak terra incognita,

centralna Afrika. Treba samo da skinemo sa sebe tu polituru, taj šuviks, tu marmeladu! Zaboga! Svaki od nas nosi jedan cvijet i jedan roman. Svaki je korak jedna pjesma. Proživljavamo dnevno nebrojeno tragedija, nebrojeno komedija, nebrojeno farsa, koje nisu baš najbanalnije. Svaka je stopa jedan doživljaj, svaka je sekunda jedan decenij. Mi se, kanda, bojimo sebe ili smo uopće nesposobni da gledamo i slušamo. Zašto ne dajemo vlastitog izražaja, zašto je naša volja pod sugestijom kulturnih švarckinstlera? Zar naše srce ne lupa? Ili smo prerano zapali u Mrtvi grad? Ili nismo uopće ni živili nikad?

Nadjite mi samo nekoliko imena s kojima možemo izići pred svijet, a da nas ne izviždaju?

Iza Šenoe imali smo tek jednu robustnu profiliranu ličnost, čija specifična težina bijaše apsolutna: Ante Kovačić. Prije Šenoe imali smo jedinog književnika, koji življaše kao književnik: Stanko Vraz. I da nije bilo gostoljubive, propale baronese Kroacije, taj bi ilirski dandy davno nastradao, da se prihvati pisarskoga posla poput našeg jedinog muzičara velikog stila Vatroslava Lisinskoga.

Jasno je, da nas osim poza ubija i mizerija naših prilika, upravo neprilika. S jedne strane blaziranost, inpotensa, s druge strane opet neimaštvo, bohema, borba za kruh, koja je opet najogavnija i najciničnija od sviju. Sve se to survalo upravo sad na nas, kad je vrijeme, da stvarno započnemo jednu našu novu, legalnu kulturu, dakako vezanu

uz ovo dobro, što smo do sad imali. Daleko od nacionalnih, nemogućih i neukusnih burgija, daleko od opajanja, od gestova, od zapanjivanja: neka govori naš ja, budimo ono što jesmo. Ne zatvarajmo naša srca. Jedan je svijet i jedan je Bog u nama. Skinimo sa sebe taj pokrov, taj mistični i mistifikatorski plašt. Dajmo ono što imamo i — pobijedit ćemo.

NASMIJANI PROZORI.

(IMPRESIJE U OGLEDALU NAŠIH DANA.)

Ima dana, kad smo nesretni i teški. Svaki naš korak, svaki naš pokret i svaka misao naša: sve nas to boli i gnječi. Mi smo pod nekim velikim žrvnjem, samo što od toga brašna nikad pogače! Sve je to uzaludan, čemeran i suvišan trud, da odbacimo sa sebe onaj neodredjeni i nemilosrdni teret, koji visi nad nama kao sivi i ružni memento sadašnjosti i onoga što je bilo i što će biti. A da nas tko mu drago zapita: što nas boli, što nas tišti, što nas davi — zinuli bi bez odgovora. Mi bezuvjetno slutimo — i to u onim najsuludijim časovima — da je sve to jedna vječna i dosadna sinteza neizbježivog nezadovoljstva, ne od juče, ne od prekjuče. Bogzna, otkad se to nemoćno raspoloženje skuplja i gomila, da se objesi onda o naša srca poput neugodne i sablasne neke sige u obliku apokaliptičnih, svirepih živina.

Ima dana, kad smo nesretno teški i teško nesretni. Smiješni i ižviždani poput tragičnog Baudelaire-ovog smjelog zračnog viteza Albatrosa, koji, ulovljen od poganih i prljavih mornara, tetura ciničnom pozornicom života, što znači svijet.

Ima dana, kad smo nesretni i teški.

Ima dana, kad ćemo i jedinog prijatelja poslati do djavola; tresnut ćemo i najmilijom knjigom o

pod; i najsladje nam vino postaje grko i ogorčava nas svaka sitnica. Idemo li ulicom, mrzimo onoga, koji ide pred nama i spremni smo, da mu učinimo napodliju psinu. A zašto, nek dragi Bog zna. I lijepe su žene u ove dane ružne. Prozori gledaju u nas kao ludjačke oči bez boja i mi se plašimo mirisa cvijeća. Mi smo glupi i očajni i naše je sunce u koroti. Puni smo sebe, to jest, mi smo bez sebe. Jao! Sve je iza nas. I mi smo tamo.

Ima dana, kad su krovovi bez poezije i kad ne čujemo ovalne poloneze baroknih portala. Po kućnim vijencima ne skakuće Mozartov allegreto sa elanom pijetla, plemenitog pernatog viteza. Ogledalo je naših dana bez impresija i bez duše. Kao paučina omata nas blijeda, bijedna, smiješna i prosjačka arija vergla, zalutala tamo iz neke usidjeličke, sladjane i milozvučne Verdieve opere. I ta nas arija prati dosadom nepomičnih kružnica. Slušamo i ne čujemo. Gledamo, a ne vidmo pospanu tugu zemlje i ironijski ditiramb neba.

O, ima dana, kad smo tako nesretni i teški, pa zasićeni odbacujemo i jedini spas, dobru, intimnu i čarobnu cigaretu.

Nismo mi krivi i nitko nije kriv.

U ove dane ustajem obično na lijevu nogu. No, to nije tako zlo. Nevolja je, što i moj sustanar Marko ustaje na lijevu nogu, te već kod vezanja kravate započnemo kavgu, zbog sitnice, bog te pita kakve. Kod oblačenja kaputa razvila se svadja kao u najpodlijem društvu. Inače smo nas dvoje tako delikatni i fini prijatelji, te jedan drugome

pripaljujemo istodobno cigaretu; poznajemo se već deset godina, pak ipak jedan drugome govorimo Vi. Ali danas su provalile na čistac sve one naše skrivene, zatomljene i ciničke niti. Predbacujemo jedan drugome pače i ručkove, večere i kafe. Tako smo podli i zlobni, te se uopće ne zastidismo. Slične su svadje moguće jedino izmedju zakonitog muža i žene. Radi jedne sitnice postadosmo krvni neprijatelji, spremni na nož i ja odoh, zalupivši vratima. Bilo je oko osam sati.

Nakon stotinu koračaja nadjoh se izmedju kuća, još uvjek pakosno srdit na Marka i na ovo jadno, teško i nesretno jutro. Ulica u suncu. Sunce po ulici. Na prozorima jastuci, ćilimovi, cvijeće i jutro. Jutro. Jutro. Svuda jutro. A izmedju svih prozora jedan naočiti: iz pernate bjeline naslaganih jastuka viri jedno lijepo, nasmijano, djevojačko lice pod crvenim rupcem, u smijehu petnaestgodišnjih očiju. Poznato mi je to lice usprkos toga, što ga ne vidjeh dosele. Tako je vedro to rumeno lice, da i ista rumen postaje plava, magličasta i prozirna. I smije se. Meni se smije. I sve se smije. I oči. I nos. I usta. I podbradak. I čuperci žute, vrele, opore i zrele kose. Čitavo se pročelje kuće nasmijalo i prozori zacvrkutaše grlom lastavica, ptica lijepih. Kao krilate gitare. I ja sam zaboravio i na Marka i na svadju i na teške, nesretne dane. O, kako malo treba da se izgladi hrapava neukusnost naših duša. Kako malo treba, da postanemo visoki kao toranj od bjelokosti, kao zvono sa srebrenim koralom plavičastih sunaca. Jedan obični, dnevni,

jutarnji smijeh na običnom, uličnom prozoru — i vi ste se riješili svih mora, svih dosada i svih glavobolja. I ja nisam više ja. Polazim dalje i okrećem se poput globusa kod svakog drugog koraka, pa gledam, kako ta začarana jutarnja glavica visi preko prozora kao bokor cvijeća i smijeha, smijeha i cvijeća. Smijeh. Smijeh. Smijeh. Svuda smijeh. I sve se izmijenilo. I ne samo jedan prozor. Svi se prozori izmijenili i nasmijali i biva: na svakom je prozoru jedna glavica povrh gomile naslaganih jastuka. Jedna lijepa djevojačka glavica, pa kazuje put u bolje i vedrije strane.

Sunčana, zlatna kiša pljušti niz prozore i niz pročelja i čitavo to ulično jutro sijeva u magičnom nekom osvjetljenju.

Ja sam preporodjen, čist i vedar kao nakon sretno izvedene operacije. Ne osjećam umora i čisto radoznalo zavirujem u prolaznike. Ne hodam pločnikom i moji se koraci ne čuju. Oni su u zraku i moji su tabani omotani pamukom vizija.

Prozori gledaju u me kao davni, dobri znanci moji i mene nosi neka plava i svijetla radost u triumfu šutnja i slutnja. Jutarnji mirisi struje kraj jutarnjih, namijanih lica i čini se, da nije strah i očaj nikad vladao ovim ljudima i krajevima. Žamor. Grad gori procvalim plamenom lipe u julskom cvatu, kad žuta, sunčana i zlatna tišina zuji i prede u neprekidnom snovidjenju bunila i milja.

O, kako malo, kako savršeno malo treba, a da zaboravimo na dane nesretne i teške.

Mjesece i mjesece lutamo i glavinjamo, žderemo

voja srca i svoje nerve; ogorčavamo svoju dušu si onu bližnjih, ne videći ljepotu oko sebe, ljepotu jutra, sna i smijeha. Grizu nas problemi, stjenice i krize; borimo se za koricu kukavnog, ropskog kruha; uzrujavamo se i trošimo grla u jalovim diskusijama, u jeftinom nadmudrivanju, da svršimo najzad u smokingu i cilindrom pod pazuhom pred oltarom ženidbe. A sve se to daje oboriti jednim nasmijanim, proljetnim prozorom. I kad ugledah ono lijepo lice, bilo mi je, kao da sam našao četverolisnu djetelinu što nosi sreću. I da je čovječanstvo gledalo u nasmijane prozore i tražilo četverolisnu djetelinu, ne bi bilo svih pokora i ne bi se danas uzrujavali zbog povišenih cijena u kavani.

Danas ću biti čitav dan veseo. Utrkivat ću se s psima, pa makar i s vlastitom sjenom. Danas ne osjećam buržujsku potrebu jela, intelektualnu potrebu pravdanja i zlobe. Marko, da znaš, kako mi je žao, što te jutros uvrijedih. Dobri prijatelju, zašto nismo jutros prije osme ure ugledali nasmijane prozore!

Tri sam puna sata prolutao gradom ne osjećajući umora. Lagan sam kao sjena. Zavirujem pače i u izloge i zanimaju me, na moje veliko čudo i nove edicije knjiga. Što se to dogodilo? Jednoj sam dami podigao rubac, a takve su geste kod mene, bogami, rijetke.

U kavani prilazim k Marku i pružam ruku, ali on čita vrlo ozbiljno posebno izdanje novina. Ogledam se — i svi se zadubili u čitanje. Važne stvari, dabome. Kriza u parlamentu! Ministar X.

dobio sina. U kotaru tom i tom slinavka i šap. Neprijatelj ugrožava naše granice. Veliki morski pas u našem čuvenom kupatilu. Kritičar lupa dramatičara. Dramatičar vitla kritičara. Konjske utrke i konjske revolucije. Režija loša, glumci dobri!

O, Bože moj, kako je to očajno!

Pomislite: u našem mirnom gradu veliko razbojstvo i kradja! Kako je to važno i katastrofalno, zar ne?

Uf! Smiješna su ta ozbiljna i nervozna lica. Kartaši i šahisti! Zar niste jutros ugledali novi svemir pod novim prozorima? Ne vidjeste li žutokosu legendu u bokoru cvijeća i smijeha, smijeha i cvijeća? Zašto ste tako nesretni i teški? Što se nas tiču sudbonosni dogodjaji! Kakva kriza! Kakva revolucija! Sagradimo bijeli toranj i vitlajmo slobodno zlatnim Mambrinovim šljemom, pa makar je on za tvrde i mesnate duše tek obični brijački tanjir. Koga se djavla mučite, mrštite i ljutite, kad je jutro tako smireno, puno četverolisnih djetelina; kad su ulice tako jasne pod aureolom procvjetalih prozora. Pogledajte onu glavicu, onu žutokosu glavicu pod crvenim rupcem, poslušajte smijeh zvonova i bit ćete kao i Bog, sretni i vedri kroz cijeli dan, kroz cijeli mjesec, kroz cijeli život i ne ćete umrijeti.

Htio sam da kažem to svima — pa ipak nisam. Da me proglase ludovom ili pozerom! Tako ću radje sjesti i kibicirati i nastojat ću, da zaboravim na moje nasmijane prozore.

Sve se zaboravlja — zar ne?

U KAVANI O KAVANI.

(RAZMATRANJE OKO JEDNOG STOLA.)

»I kad nas često kiša nadje vani,
Još uvijek prazan stol je u kavani.«

Neki je obrijani dobrijan obranio kod nas kult kavane time, što je tvrdo ustvrdio, da je svaki važniji pokret, bio to politički, socialni ili umjetnički, dakle kulturni, nastao specifično u kavani, biva u ludnici. Dakako, bio je od strogih i korisnih duhova smatran burgijašem, lijenčinom i ispraznim čovjekom, što u ostalom nije loše. Taj kult kavane, to je jedan smjeli, smiješni i stupidni vic, koji nema druge svrhe, osim te, da pravi kavanarima, te vrlo loše shvataju svoje zvanje, neplaćenu reklamu.

Ali priznajmo, ima nešto istine, kad se tvrdi, da je kavana vrlo važna institucija, važnija od raznih akademija te ostalih učevnih zavoda. Jasno je, da će jedan vic, pa i najednostavniji vic, ako je izrečen u zgodno mjesto i vrijeme, srušiti cijelu veličanstvenu zgradu sistema i ideja, znojno i brižljivo njegovanu kroz decenije, stoljeća i milenije, ispisanu u teškoj nekoj biblioteci. Takav jedan vic, koji nije smiješan, jer se uspjelim vicevima nikad ne smijemo, može nastati samo u kavani, koja je do danas odgojila poseban jedan mentalitet, jednak po svojoj težini u svim nacijama.

Nije mi ni na kraj pameti, da pišem apologiju kavane, premda je ona jedino mjesto, u kojemu mogu stanovati, misliti i ne raditi. Ona je utočište onih, koji uopće ne stanuju i u njoj sazrijeva dosada, najdivniji pojam u današnjoj tuberkulozi nesretnih i teških dana. Ja kavanu kao pojam strahovito i očajno mrzim i da ima vrat, zadavio bi je ko nedonošče, sjedeći u njoj po cijele dane i mjesece, kao da očekujem nešto stalna što ne dolazi, a mora, mora doći. Pošto je mrzim, ipak je i cijenim, jer je to cijena, pod koju mogu da radim, to jest, da ne radim. Mi smo, to je jasno, nadasve objektivni, te dajemo baš zato prednost kavani pred stihovima.

Težište kulture je u poslovici, kojom se tješe mnogi muževi i nesretni ljubavnici: tout comprender, tout pardonner.

Mi shvaćamo otrov kavane, ali ga i opraštamo. To je kao uvod.

*

Kavana je od svih institucija i onih potrebnih i onih nepotrebnih kanda najnovija, nadomještavajući u svim niansama potrebu kluba, konverzacionih salona i budoara. Ona je sve i ništa.

Najprije se ona pojavila u obliku slastičarna, u kojoj se mušketiri, vampiri i kavaliri odmarahu od tučnjava službenih i neslužbenih, prokuhavajući kajmak ljubavnih avantira. Junak nad junacima, Cyrano de Bergerac, vitez mača i jezika, nije samo jedamput improvizirao svoje paprene

kalambure kraj paprenih paprenjaka tamo nekog vlasnika bijele kape i bijele pregače, udvarajući jednim brkom lijepoj ženi ćelavog i dosadnog slastičara. I crveni kardinal Mazarin ima zahvaliti svoje neuspjehe uspjelim urotama, skovanim u jednoj od onih špelunki, u koje se ulazi kroz vrata, a često ispada kroz prozor, dajbudi kroz dimnjak. Opasni su bili ovi konditoraji u ćorsokacima, gdje su se vodili strmi bojevi jezikom, da nadju najzad svoj finale u sablasnoj, zvjezdanoj noći, kraj skeletskih i krvavih pratnja rapira, štileta, kindžala i običnih, pardon, neobičnih ćula, na sveopću sramotu nikad neokaljanog mača.

Mnogi je masni kalambur narasao na nečijim ledjima i mnogi su krvavi madrigali i prelomljene stance imale svoj embrio u ovoj prvotnoj formi kavane. U takvoj kavani piše Villon svoje pjesme i odavle jamačno i Pietro Aretino baca svoje pogane strjelice, svršivši najzad od vlastitog ujeda, to jest: flašom u glavu.

U XVIII. je vijeku već kavana razvijena i izradjena, te se svojom unutarnjom ekspresijom približuje današnjem svojem obliku. Nije još perfektno današnja, ali se tu već izgradjuje jedan odredjeni kavanski mentalitet, koji se do danas, kroz stotinu i pedeset godina razvijao i razmahao solidno i čvrsto, da doživi u ovoj izaratnoj eri svoju apoteozu i — kukavni finale. O, koliko je lijepih institucija uništio gospodin Rat! Nestalo je kavanskog nimbusa, jer je danas i ćaskanje postalo gnjavaža, jer nas danas svaki lijepi i korisni kalambur ogor-

čava. Kavana nije ono, što je nekad bila i što bi mogla danas biti.

Prvi engleski publicista i novinar, strahoviti pušandžija Addison, trati gotovo sve svoje državničko-slobodno vrijeme u kavani, sipajući tu sočnije i zbijenije govore nego na tribini ili u uvodnicima. Već je onda kavana značila najslobodniju reviju i najbojovniju komunu, gdje svaki redak krije ispod sebe strahovitu provaliju i bakanal.

Preporoditelj talijanske komedije, ugodni i bablji Carlo Goldoni, taj Molière familiarnog, nezlobnog, neciničnog i specialno venecianskog esprita, hvata svoje smiješne tipove po kavanama, na trgu Svetog Marka, nasmijan kao ugurcuski gondoliere. Talijanski komediograf, Paolo Ferrari, vrsni i akademski poznavalac ove epoke, napisao je duhovitu komediju »Carlo Goldoni e le sue sedici comedie«, koja se većim dijelom odigrava u kavani.

Zar nisu i učeni očevi velike revolucije, umni i potkovani enciklopediste, sipali svoj prvi serum proti gospodske i kraljevske strahovlade upravo po kavanama, zamijenjujući ih često klubovima i salonima, što je u stvari isto.

Jetka i otrovna satirska žuč Voltaire-a i Pyrona ima svoj korijen u kavani, zato je tako zbijena i opasna. Napoleon je kao obični i nespretni artilerijski kapetan biljario na nekon okruglom biljaru bolje negoli kod Berezina i kod Waterloo-a. Vatreni govori Camille Desmoullinsa začeti su u svetoj galami kvartirskih kavana.

I naš je ilirski pokret nastao u kavani, koja je u ono vrijeme jedina postojala u Zagrebu kao pekarna i rakijašnica pod čarobnim imenom »Fortuna« u Pivarskoj ulici. I Šenoa je spominje u svojem romanu »Vladimir«.

Kavana stupa u Parizu, u tom malom mozgu svijeta, tek nastupom romantičara u zenit svog stvaralačkog duha. (Gosp. Miciću, nemojte se uzrujavati!) U ono je doba kavana daleko povrh današnjih kavana, imajući svoj djavolji, sardanapalski ton. Vedri i strmi, siromašni i bogataški, zlatni i crni Murgerov kvartet: Rodolphe, Marcele, Schaunard i Collins stvara od kavane pravo čudo. Ta čarobna akademija duha i duhana postaje Šparta i Atena, Nirvana i El Dorado, nebo i pakao, stan i nestan, ispovijedaonica i oltar; smijeh, ali nikad plač! Sve je u toj njihovoj kavani; i svaki njihov izraz, svaki gest kao i vrlo stvarni i vrlo zamašni Murgerov predgovor romanu »Scènes de la vie de bohème« nije ništa drugo nego kvintesenca kavanarskog plaćenog taloga i neplaćenog šlaga. Puccinieva je opera vrlo blijeda i anemična, te u njoj ne nalazimo ništa od ove bogovske plejade.

Ta se zapadna kavana odlikuje od one istočne, koja fabricira nekulturne i rakijaške tipove uz pratnju dosadnih sèvdalinka. U takvoj je kavani carstvovao jedan divni cvijet ružnog i sokratskog lika: nesretni Paul Verlaine. Kad ga je prijatelj Francois Coppée tjerao neka ide u prirodu, u zeleno, Verlaine je kod kavanskog stola pokazao na zelenu

čašu zelenog demona apsintha, uz riječi: Ta ja sam u zelenilu!

Isto tako i talijanska Bohema, pod vodstvom milanskog Emilia Praga (čiji je sin Marco Praga uvaženi talijanski dramatičar) čeka ujedinjenje i strahuje po kavanama, pozdravljajući rujnu zoru slobode neplaćenom flašom šampanjca. Sam Emilo Praga, autor loših stihova i neuspjele komedije »Altri tempi« počinio je samoubijstvo u kavani, nakon jedne lude i orgijaške noći.

Priča se i za Gogolja, da je po čitave sate znao prosjediti u kavani, sam, ogradjem od sviju, ćutalica, mizantrop i mizogin. Svaka njegova opservacija, svaka njegova prispodoba nosi biljeg onoga, koji u kavani ćutke promatra ljude, koji se dnevno izmjenjuju, zapisujući u svoju bilježnicu svaku zapaženju kretnju, grimasu i gest. Na pr. vlastelin Sobakjević, koji svakome stane na nogu, nespretan i težak; ili Pljuškin, koji ima tako izbočenu bradu, te je mora za vrijeme govora pokrivati rupcem, da je ne popljuje; ili čuveni lažac Nozdrjov, koji je izvalio tako krupnu i glupu laž, te nije bila ni istini slična. Nisu li to čisto kavanske burgije? Nije li to jedna čisto kafanska i groteskna prispodoba: Ivan je Ivanović imao glavu kao repa sa repom gore, a obratno, Ivan Nikiforović, kao repa sa repom dolje! I čitava ta »vesela« pripovijest svršava jednim tužnim, kavanskim i dosadnim vapajem: Dosadan je život, gospodo!

Karikatura je moguća jedino u kavani; mjesto, koje je svačija i ničija kuća. I najtanji izraz biva

tu zapažen. Biva zapažen i onaj, koji popije tri kave, a plati samo jednu. Natkonobari su najkulturnija čeljad u historiji duha; potrebno je imati dobre odnošaje s njima, jer ako nas i oni zapuste, kud ćemo?

Kod nas su kavane bile snošljive jedino prije rata, kad su u »Baueru« oratorstvovali dva Augusta i jedan Dmitar. U ono se vrijeme Bohemi ne poznavahu u detalje, sjedeći ipak svaki dan zajedno. Imali smo ondje i Bohemskog kralja, koji je jedared proizveo paniku u uhu čuvenog Ferdinanda bojovnim svojim poklikom: Platiti! Ili: sjede nekoliko njih od podna pa do ponoći, pa pošto nisu platili ispijene kave, odlaze, a Ferdinand ih zaustavlja: kaj gospoda već idu?

Da, ali onda se u kavani nije debatiralo i ozbiljnoj je ličnosti bio ulaz zabranjen. Danas se medjutim u kavani ozbiljno debatira o najozbiljnijim pitanjima i današnja je forma kavane naprosto mučionica. Politika, umjetnost i književnost, važnost i utvaranje kvare simpatični aroma loših cigareta. Vic je danas postao naprosto tragedija. Pijući crnu sa šlagom prisustvujemo ogovaranjima i svadjama. Svaki dan ista lica i iste debate. Zabrinute grimase. Važni dogovori. Lijenost i lastovanje. Taj »dolce far niente« postaje močar, gnjavaža i još gore.

Ipak je kavana ostala stan onih, koji su bez stana.

Postala je hram onih, koji su izgubili svaku vjeru.

Postala je kula onih, koji porušiše sve kule.

I mi sjedimo tako i sijedimo, gledajući po čitave sate u ulazna vrata, očekujući stalno nekoga, premda smo uvjereni, da ne će nitko doći. Mi svejedno čekamo i ne mičemo se. Kavana tuče o naš mozak kao sat, kao budilica bez budnice. Ne dodjemo li jedan dan u kavanu, mi smo nesretni, jer smo izgubili dan, jer je moguće baš to bio taj dan, kad je imao doći onaj, koga čekamo uza lud mjesece i godine. Baudelaire u jednoj od svojih »pjesama u prozi« kaže fatalnu jednu istinu na usta Pascala: »Svako nam se zlo dešava samo s tog razloga, jer nismo u stanovitom času bili kod kuće.« I u tom ludom silovanju živaca leži kobni i zlobni magnetizam kavane.

VARIACIJE

(NA JEDAN STARI MOTIV.)

Arhimed je negdje već pred dvadesetidva stoljeća, pošto je pronašao formulu za svoj koloturnik, uskliknuo: »Dajte mi tačku u svemiru i pokrenut ću svijet!« Mi ostali, koji danas ručamo i večeravamo honorare po retku, ne kličemo, već jaučemo: Dajte mi, zaboga, temu, pa da vam napišem fejton. Višeputa smo tako lijeni i dosadni, te ne zapažamo siže-e, koji lete oko nas, namećući se svojom savremenom tandansom i honoriranim ćurlikom. O, i te koliko tema imade. Na pr.: o konstituanti na Mirogoju, o republici na Sajmištu, o književnim prilikama i neprilikama, o gorilama na pozornici, o internacionalnim revijama, o stanovima i o nestanovima itd. Medjutim, ja nisam još našao te zlatne — pardon! — papirnate žile kucavice, premda je tražim kao gladan kruha. Tačno: kao gladan kruha. Ima riječi, koje su fatalne! Taj me katastrofalni pronalazak ponukao, te sam se dao, ovakav, kakav sam, na traženje.

Danas poslije podne bio sam kod gospodje Ade, da joj čestitam Božić, lijep svetak. U stvari, gospodja Ada ne postoji. Ona nije. To je tek jedna fiksna ideja, koja ipak stanuje, kraj svih neprilika sa stanovima. Ja vjerujem u fiksne ideje, koje stanuju. Ja sam, dakle, sa gospodjom Adom, to

jest sa fiksom idejom razgovarao, pio čaj bez ruma, izvalio nekoliko kalambura, debatirao o pametnim i glupim stvarima, kao o Strindbergu, o tome, kako se kuha prava turska kava; o premierama i o Parizu, te o raznim potrebnim i nepotrebnim pitanjima. Nakon toga, što smo se po svim pravilima konverzacione duhovitosti nadosadili, rastali smo se, kako smo se i sastali, dosadni jedan drugome. Fiksna me ideja otpratila do vratiju i taman, kad uhvatih kvaku, vidjeh nešto i — obnevidjeh! Gospodo, ja sam vidio i nisam vidio! Gledao sam i nisam gledao. Plafon se zatalasao, jer je na hodniku visila jedna obična, okrugla, smedja i krznena kapa. Kakva li je, bože moj!

Visi na klinčenjaku kao neka najobičnija, najbanalnija stvar, kojoj je akuzativ jednak nominativu. Visi kao predmet. Kao kefa, recimo, ili kao štap. O, gospodine Bože: kapa visi kao štap! Zar je i u tom hodniku komunizam već prodro? Visi ta kapa kao obrazina drvene smrti i bi mi, da se stubokom srušim, da padnem u sama sebe! Zatvorio sam vrata i pošao niza stube, polagano, na prstima, koracajući po vlastitome srcu. Ovako hodaju ljudi bez peta. Nešto je topla palo po mome licu. Vrtoglavica, što li? Ova je lagana i smedja kapa pala na moju glavu težinom od deset teških godina i čitavo more svjetala i sunaca zaplesalo je povrh mene neki fatalni i katastrofalni ples i smijeh. Smijeh i ples. Kakva je to ludnica na ovim stubama? Što? Zar i kuće luduju na Badnjak? Ja se rušim stubama kao automobil, a kapa visi

povrh mene kao tank. Što je ovo zaboga? To su se valjda svi zaboravljeni potoci i fontane, svi sakriveni vodopadi i vrtlozi probudili, uskomešali, pa zagalamili u nekim tužnim i vedrim niansama. Kadva je to muzika? Zar Betlehem gori? Kakav to oganj gori na gori? Neke pjesmice, neko cvijeće, neke ljuske, neki perfidni praporci na ludjačkoj kapi zaigraše, zatitraše u djavoljem kolu i biva mi: ja se vozim, ja se vozim! Kamo? Ne znam. Ja se vozim izravnim vlakom u ludnicu. Slobodna vožnja bez povratka u domovinu, koje nemam.

Kad sam otvorio oči, sva je ulica bila u snijegu ... Snijeg na krovima, snijeg je svuda, i ona u snijegu — kapa huda! Na prozorima snijeg, na svjetiljkama snijeg. O, svuda, svuda. A kad li je, Bože moj, zapao? Zeleni i topli mlazovi svjetla padaju i šume u nekim sferičnim plohama. Nevidljivi svijet u oblacima suludih vizija. Ja sam upao u neku čudnu oblast iza granica. Ja sam neograničen kao prostor, kao sunčani sustav, u kome je sunce jedna kapa na sniježnoj figuri.

Ja sanjam nevidljive sne i čini mi se: ja sam umro danas, juče, prekojuče. Ja sam umro i nema me više! O, kako je čudesno biti mrtav i hodati paučinom bijelih muzika. Zašto nismo mi svi umrli davno, davno, tamo još u ono tavno doba, kad nisu kape hodale svijetom kao po srcu? Gledam u vis: pahulje i krpe lete i vrte se. Jedan bijeli karneval u zraku, i sve pada gore, u visinu. »Kapa pjeva Gloria, po zraku leteći!« ... Ja sam

se sunovratio u modri i bijeli bezdan i nema mi povratka. Nema mi povratka. O, ja se ne vraćam više medju ljude. Ja sam gore, uvijek gore, sve više i više. Pahulje. Pahulje. Pahulje. Zvijezde i zvijezdice, sestre i sestrice. I ja sam dijete, kao mali Isus, pa letim za njima i jedna plava i radosna historija cvate i raste u meni i zanosno se diže u sniježanim, čistim, vedrim i prozirnim arijama. Čiste kvinte . . .

Nekad je živila jedna kapa. Krznena. Okrugla. Smedja. Živila je kapa, a pod kapom dvije krznene, smedje i okrugle oči, tužne i radosne kao u srne. Čije su to bile oči? Gospodjo Ado, tako vam Boga, čije su to bile oči? A kakve oči! Živila je ta kapa, šta više, hodala je ta kapa po svijetu. I ona je bila svagdje, kao i Bog. Gledao sam je i onda, kad je nisam vidio. Bila je i ondje, gdje nije bila. Kao dobri putokaz u dobre i strane strane svijeta kazivala je ta kapa put u tišinu šutnja i slutnja. Hodala je ta kapa kao jedna kajda po najvišim dionicama. Po ulicama. Po trgovima. Po perivojima. Po grobljima. Po mliječnim stazama i po sniježnim kaskadama. Po gornjem i po doljnjem gradu. O, gdje nisam vidio te kape? Sve su ostale kape nestajale pred njom i ona je hodala visoko, triumfatorski, noseći tugu jednog bolećivog srca. Ta je kapa živila kao oltarski sakramenat u modrim vizijama mojih hramova, kojih više nema. A oko nje vječne bijele pahulje kao vječna bijela aureola bola i radosti, zlatna i crna, vedra i sjetna. Gospodjo Ado, ta

zar se vi ne sjećate ove kape? Naravska stvar. Vi ste kao fiksna ideja ženskoga spola, pa ne možete da se sjetite onoga, što mene nosi i diže u ovim danima gluposti i mrtvila. Ali poslušajte me, gospodjo Ado: pogledajte malo u ogledalo. Ne vidite li tamo jednu neuglednu, otrcanu figuru (ne od porculana!) sa iskrivljenim petama i iskrivljenog nosa u pozi Cyrana, posljednjeg romantičara, zračnog viteza, smiješnog Don Quijotte-a miliarderske duše i vandrokaškog džepa, što srlja u susret preživjelim i odrpanim avantirama, noseći krvavo, bijedno, otrcano i mačje srce na dlanu kao zapaljeni, izgorjeli balon. Ne vidite li mjesečara sa tragedijom dana i komedijom smrti, što tetura u pijanim arijama? A povrh gorućeg, izgorjelog srca jedna kapa, jedna krznena kapa kao pepelnica. Kao lascivni lopoč nad mrtvom i zelenom tišinom zaboravljenih i lijepih dana. Nadasve lijepih dana!

Jao! Onda još nije hodala svijetom reuma, podagra, glavobolja, neuralgija i želudčani katar!

Nemojte misliti, da sam ja na nju, na kapu, razumije se, zaboravio u ovo nekoliko godina. Nisam, duše mi, nisam. Kako da zaboravim! Uvijek sam je nosio, to jest, ona je nosila mene. I odnijela me. Odnijela me u neki začarani i ludi kraj, kome nema kraja. O, sve, što je fatalno i lijepo — beskrajno je. Ona i sad još visi povrh mene, uvijek povrh mene kao neki crni, osvjetljeni, ponoćni i bespomoćni memento, da u noćima kušnje, besanice i studeni liježe na moje grudi težinom

od deset godina, pa da kao mora mori moja modra mora. Ona visi pokadšto kao neki ogromni i teški bat, što tuče vječne satove u crnome ritmu pijanih strofa.

I ja idem već nekoliko godina, nekoliko decenija, nekoliko stoljeća za njom i ispod nje kao tri kralja, kao tri bogalja za cvijetom, za zvijezdom repaticom. Tako i dijete leti za krijesnicom, za svijetlom strjelicom modrih, ljetnih noći. A gdje je taj moj nesudjeni Betlehem? Gdje je taj mali i veliki grad, u kome se rodio kralj protuha, patnika i bijednika? Gdje su jasle, vol i magare? Gdje su satirske svirale i panske spirale, što slave maloga bogeka i velikog kralja? Eno ga! Eno ga! Eno ga! Eno Betlehema! Grad pod snijegom kao ja pod kapom. Bijeli grad. Sve je bijelo i sve se bijeli. I misao i duša i čežnja i želje i uzdasi i čemeri i neplaćeni objedi i večere. Sve je posuto snijegom i šećerom i moje se goruće srce pretvara u sniježnu i smiješnu figuru, u grudu snijega. Pa ajde, da se grudamo, gospodjo Ado! Lijepa je šala i sasvim ugodna. Ako se ta moja gruda raspane, odvaljat će se komad ugljena u grabu i smetljari će u jutro, — kad grane sunce i kad se ova lijepa i bijela sniježna arija pretvori u blato i mulj — smetljari će jednostavno, kao praktični i pametni ljudi, baciti taj čudni i glupi romantični ostatak lijepih dana u kanal!

O, sve, što je lijepo, pada konačno u kanal! I mi ćemo tamo, zar ne?

Ja idem po snijegu. Snijeg pada po meni. Tako

sam radostan i rastem velik, silno velik, pa se vraćam na obalu dječjih igri, kad sam i ja nosio kapu od krzna, samo što je moja bila tvrdja i neuglednija od vaše. Bila je prevučena iz vana ljubičastim baršunom, pa su me zato jedared gimpli — gimnazijalci — istukli na mrtvo ime. O, da! Čuvene su bile bitke u ono vrijeme izmedju gimnazijalaca i realaca. I to se dešavalo u ovo vrijeme, gospodjo Ado, kad je živila vaša — pardon! — nisam rekao vaša kapa. Vidite, nisam zaboravio na lijepe, djačke dane. Oni se obično vraćaju na Božić, zato sam i ugledao danas kapu. Kapu! Kapu! Smedju, krznenu kapu. Jedno se more sunaca razlilo po meni u plavim i ludim bojama, pa se prosulo po stubama, po hodniku. Jedno more iščeznulih dana i dalekih strana. Još uvijek hodam po stubama. Penjem se. Dižem se. Nestajem. Nema me. Odoh. Izgubio sam se. Mi smo se malo prije rastali kao dva ni dobra ni zla znanca. Mi smo se, šta više, i rukovali. Moja ruka nije zadrhtala. Nije ni vaša. Pa nije ni moje srce zadrhtalo. Samo su nervi isplazili jezik! Mi više ne drhćemo. Mi se ne začudjujemo. Mi nismo ni čudni. O, kako smo i koliko smo obični! A vani je padao snijeg stari, znani i dobri snijeg iz dobe Schuberta, serenada i iskrivljenih peta. Vaše su se smedje oči — kao od srne — zaiskrile u tamnom hodniku. Mačje oči. Ipak, niste vi mačka. Vaša je kapa mačka. Znate, ona crna, Poe-ova mačka, što guta i ždere san mojih noći, noć mojih snova, tišinu mojih vizija i mir mojih zaboravljenih dana.

Ne ću poluditi. I ne smijem. To su besmislice. Ja se radujem i veseo sam. I čini mi se: ja se vozim na nekim zračnim kolima i sve je dole, ispod mene. I moje stradanje i moj imaginarni stan i moji imaginarni ručkovi i večere. I moji potplati. Sve je ispod mene. I ja sam tamo. Pa ipak sam gore na vrhu, na kojemu još nije nitko bio. Oko mene lijepi, čudesni trans sniježanih variacija.

Jedna duga i zaobljena linija i jedan zlatni i zeleni obruč, po kojemu putuje ekvipaža izgubljenih dana. Gospodjo Ado, da niste i vi u toj ekvipaži? Čuj, što je to? Nije li to u rog zatrubio Lenau-ov Postillon?

I opet pada. Tanam kao onda, kad sam ja kriomice poput tata, poput tata džepara, poput dezertera, poput švercera lutao za jednom zvijezdom lutalicom, za jednom krznenom kapicom i kapricom.

Pa evo i danas. Nakon toliko godina putujem i letim za njom. Pa da prodje još deset, još stotinu, još tisuću, pa i deset tisuća godina, ja ću uvijek letiti za njom, za kapom, za sniježnim pahuljama.

Ona je modri ponor, modra ponoć i modra sudbina.

Ona je stenjevačka štacija.

Ona je zvijezda.

Ona je mačka.

Ona je kob.

Ona je prokletstvo.

Ona je blagoslov.

Ona je kamen.

Ona je Amen.

Ona je kapa moj sarkofag. I dok ja tako gutam modru i bijelu daljinu snijega, koja će jednoga lijepog dana progutati i mene, dotle ta prokleta i sveta kapa mirno i spokojno visi na klinčenjaku, na običnom klinčenjaku, u toplom, gradjanskom hodniku, kao najbanalnija, najobičnija stvar. Kao kefa, recimo, ili kao štap.

A dokle ću tako?

DRAGI GOSP. UREDNIČE:

Vi tražite moju autobiografiju. Neugodna stvar, jer su sve autobiografije lažne, pogotovo one, koje su pisane s pretenzijama čednosti i istinoljubivosti. Medjutim, da udovoljim Vašoj uredničkoj želji, pokušat ću, da jedared u životu budem i iskren i važan. Upozoravam Vas, da ta autobiografija ne će biti velika i glomazna poput one Goethe-ove ili Alfieri-eve ili Cellini-eve, niti će biti »čedno« premalena poput one Miloša Crnjanskog u zaglavku »Maske« (D. H. K. 1918.).

Rodio sam se u Pećinama kraj Sušaka, kao najmladji sin, u znaku jarčeve obratnice, dne 26. novembra 1890. Začet sam, prema tome, u Karnevalu, te mi po svoj prilici indirektno kumovaše jedna lakrdijaška kapa sa praporcima, koja se kasnije pretvorila u drugu neku kapu. Djetinjstvo sam proveo uz more, koje nije u meni ostavilo nikad dubljeg traga. Kad sam pred godinu dana bio u mom rodnome mjestu, posjetio sam i moju kuću, koja je danas pretvorena u zgradu sa dvadeset stanova. I kuće se, jao, mijenjaju kao i ljudi!

Kad mi je bilo dvanaest godina, seli čitava naša familija u Zagreb, pošto je moj otac doživio potpuni trgovački krah. (On se previše bavio knjigama, znajući gotovo cijelog Dantea na izust.) U Zagrebu živimo vrlo skromno. Ja polazim realku.

Ali već u petom razredu bivam izbačen pod kutom od 45°, jer su me previše privlačile šetnje oko Cmroka i oko Save, na uštrb deskriptive, matematike te ostalih praktičnih znanosti.

U ono je vrijeme postojao u Zagrebu jedan »reffugium peccatorum«. Bila je to graditeljska škola. Pošto sam ja u ono vrijeme čitao Ibsenovog »Graditelja Solnesa« — upisao sam se u tu školu, gdje nisam mogao da izdržim do mature. Dva mjeseca pred maturu ostavljam školu, da se otputim ravno u kavanu »Bauer.« U to mi je već umro i otac i majka, a od šestero braće ostadosmo samo troje i to svi raštrkani. Dok je još bila majka na životu, ona nas je nekako vezala: majka je dom. Smrću majke počinje moja bohemska era, koja se još do danas, na žalost, nije svršila.

Prije rata odrapih dvije godine u vojsci kao najobičniji baka. Meo sam i hodnike i zahode i čistio mojim kapralima cipele. U to dodje rat i ja nastavljam tu svoju vitešku službu. Polazim sa prvim bataljonima na Drinu, gdje sam kod Crnog Vrha primio u mjesecu septembru, kod prvog juriša, tri bratske ideje u obliku srpskih kuršuma: jednu kroz ledja, a dvije kroz noge. Od tog je dana moja kičma nešto slaba i nestalna. Pošto sam onesposobljen, ostajem u karlovačkoj garnizoni. Kad su a. u. trupe bježale iz Srbije koncem 1914., držao sam u jednoj karlovačkoj gostioni plameni govor srpskoj vojsci. Onda sam još bio uvjereni i zanešeni Jugoslaven i naciona-

lista, što danas više nisam. Radi toga šalju me onako nesposobna na rusku frontu, ali, pošto su mi na karpatskim visočinama uslijed ozebina otpali nokti na nožnim prstima, bivam ponovno onesposobljen i od tada ostajem trajno do konca 1918. u Karlovcu kao vojni pisar (ne pisac!), drugujući često sa mesarima, džeparima i dezerterima. Tri godine spavam u vojarni na pisarničkom stolu; mjesto dušeka mećem pod glavu »urudžbeni zapisnik«, koji je u vojnoj literaturi najdeblja i najglomaznija knjiga, predstavljajući tako militaristički klasicizam, a pokrivam se zimi kaputom, ljeti novinama.

God. 1919., dolazim kući k bratu na Sušak, ali 1920., u proljeće bježim pred Talijanima u Zagreb, da se stalno nastanim u »Kazališnoj kavani.« Za mene ne postoje stambeni uredi.

I tako od moje 16. godine živim provizorno, bez kuće, bez korijena. Tri brata — raštrkana, živimo više kao intimni prijatelji negoli kao službena braća. Kad se u godini jedamput sastanemo, onda se raspričamo, igramo partiju preferansa, da se onda opet raštrkamo širom Jugoslavije.

Kako sam u svemu bio uvijek pasivan, nisam nikad ulazio u omladinske političke i kulturne borbe. Nisam nikad bio ni liberalac, ni klerikalac. Nisam nikad nikog ni ljubio ni mrzio. Nisam se nikad bunio. Ipak su me jedared, za vrijeme Raucha, u roku od 8 dana, izlemali: najprije frankovci, pa naprednjaci i na koncu socialiste.

Ako Vas zanima moj intelektualni razvitak,

mogu Vam reći, da se ne smatram literatom. Kao literat, naime, ne značim ništa, kao liričar značim nešto.

U 15. sam godini počeo pjevati vers libre-om, ali sam se odmah ostavio tog jalovog posla. Moja prva pjesma »Zastori i slijepa djevojka« izlazi 1911. u »Hrvatskom Djaku«, a odtad saradjujem kao liričar u »Koprivama«, u »Steklišu«, u »Književnim Novostima« u »Savremeniku«, u »Hrv. mladoj lirici«, u »Književnom Jugu«, u »Griču« i u »Kritici.« Nekoliko sam fejtona napisao u »Riječkom Novom Listu«, u »Primorskim Novinama«, u karlovačkom »Glasniku«, u »Griču«, u »Domovini« i u »Jutarnjem listu.«

Sad se nalazim u Zagrebu, pa se spremam put Firenze. Volim ugodno društvo dobrih prijatelja, volim i vino, a nekad sam volio i jednu ženu, koje danas više nema.

Inače, da ste mi zdravo itd.

Fašnik, 1921. u Zagrebu.

Nikola Polić.

NAKLADA JOS. ČAKLOVIĆA · ZAGREB

Do sada su u ovoj biblioteci štampane ove knjige:

Svezak 1. Drag. Bublić: **„NA RUBU“** (dnevnik jedne tragedije).

Svezak 2. D. S. Pijade: **„STRAST“** (roman iz beogradskog života).

Svezak 3. Gustav Krklec: **„SREBRNA CESTA“** (pjesme).

Svezak 4. U. Donadini: **„KROZ ŠIBE“** (roman).

Svezak 5. N. Polić: **„MARGINALIJA“** (fejtoni).

Cijena pojedinoj knjizi u tvrdom povezu K 30·—

*

Kao naredna (svezak 6.) izaći će knjiga Miroslava Krleže:

Magyar király honvéd novela.

*

Sve ove knjige dobivaju se kod svake knjižare ili kod gornje naklade.

Tisak dioničkog društva za grafičku industriju, Beč VI.